

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ FARŞÇA KELİMELERDE ANLAM DEĞİŞMELERİ

SEMANTIC CHANGE OF THE PERSIAN WORDS IN TURKISH

Okan Celal GÜNGÖR*
Esin Eren SOYSAL**

Öz

Kelime alışverişi, toplumların birbirleriyle ilişki halinde olmalarının doğal sonucudur. Tarihçin çok eski devirlerinden beri ticari, siyasi, kültürel ilişkileri olan ve daha sonraları aynı medeniyetin bir parçası haline gelen Türk ve Fars toplumlarının kurdukları bu ilişkiler, iki toplumun diline de yansımıştır. Özellikle Selçuklular zamanında Farsçadan Türkçeye pek çok kelime girmiş, bu kelime akışı Osmanlı döneminde de artarak devam etmiştir.

Dildeki değişme süreklidir ve dil, kullanımı sırasında yeni durumlar ve koşullara göre şekil alır. Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimeler de süreç içinde, büyük ölçüde hem Türk dilinin fonetiğine hem de Türk düşünce yapısına uygun bir hal almıştır. Türkçe, Farsça kelimelerin anlam/anlamlarından ihtiyacı olanını aldığı gibi, bu kelimelerin bir kısmına ise yeni anlam incelikleri katmış, dolayısıyla bu kelimeler kaynak dilden farklı olarak yeni bir kavramı karşılar duruma gelmiştir.

Türkiye Türkçesine Farsçadan girmiş 327 kelimenin 90'ında anlam değişmesi meydana gelmişken 237'sinin anlamının Farsçadaki anlam/anamlarla örtüştüğü görülmüştür. Anlamı değişmiş olan 90 kelimenin 46'sı Farsçadaki anlam/anamlarını korumakla birlikte, Türkçede yeni anlam/anamlar kazanmış (*aferin, can, cömert, çeşni* vb.), 44'ü ise Farsçadaki anlam/anamlarından koparak başka anlama/anamlara geçmiştir (*çarşı, çile, destek, erişte, hemşire, serüven* vb.).

Anlam değişmelerinde özellikle deyim aktarmasının bir türü olarak görülen doğadan insana aktarmalar yanında ad aktarmaları, argo kullanımlar, terim oluşturma çabası, mecaz ve yan anlam bağlantıları etkili olmuştur. Bu anlatım yolları dışında bazı kelimelerin Farsçada fiilen Türkiye Türkçesinde isim veya sıfat olarak kullanımı, yani tür değiştirmesi ya da Farsçada bağımsız olarak kullanılan iki kelime ya da yapının yeni bir kavramı karşılamak üzere birleştirilmesi gibi nedenler de bu anlam çeşitlenmesinde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Farsça, kelime alışverişi, anlam değişmesi

Abstract

Word exchange is the natural consequence of societies' interrelation. These relations established by the Turkish and Persian societies, which have had commercial, political, cultural relations since the early ages of

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman / Türkiye, okancelalgungor@kmu.edu.tr

** Arş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Farsça Ana Bilim Dalı, Karaman / Türkiye, esineren@kmu.edu.tr

history and later became a part of the same civilization, were reflected in the language of the two societies. In that exchange, especially, during the Seljuks period, many words transferred from Persian, into Turkish. The transition of this word continued during the Ottoman period.

The change in language is continuous and the language changes according to new situations and conditions during its use. Persian words in the Turkey Turkish language have also been in conformity with the sound structure of the Turkish language, as well as the Turkish thought structure. Turkish language has taken the meaning/meanings of the Persian words as needed, and has added some subtleties of meaning to some of these words. Therefore, these words, unlike the source language, have come to meet a new concept or object.

In Turkish, while 90 of the 327 words identified as Persian only have a meaning change, the meaning of 237 is seen to coincide with the meanings in Persian. While 46 of the 90 words whose meaning has changed have gained new meanings in Turkey Turkish language as well as preserving their meaning in Persian language (*aferin* “well done”, *can* “life”, *cömert* “generous”, *çeşni* “condiment”, etc.), 44 have lost their meaning/meaning in Persian (*çarşı* “bazaar”, *çile* “ordeal”, *destek* “support”, *erişte* “noodle”, *hemşire* “nurse”, *serüven* “adventure, etc.) and gain another meanings.

Especially in meaning transfers, with nature-to-human transfers, which are seen as a kind of idiom transference aslo name transfers, colloquial uses, term formation efforts, metaphorical and semantic connections were effective. Apart from these ways of expressing, use of some words as a noun or adjective in Turkey Turkish language while used as verb in persian language, In other words, to change type or reasons such as a new concept of two words or structures used independently in Persian language by combining to meet the object were also effective in that variation of meaning.

Keywords: Turkish, Persian, word exchange, meaning change

Bugün dil biliminde saf diyebileceğimiz, hiçbir dilden etkilenmemiş bir dilin olmadığı genel kabul gören bir görüştür. Konuşuru olan her dil siyasi, kültürel, ekonomik pek çok sebebe bağlı olarak başka dillerle alışverişe girer. Türkçenin yazılı metinlerle takip edilebilen en eski dönemlerinde Türklerin başta Çinliler olmak üzere Toharlarla ve eski İran halklarından Soğdlarla ticari, kültürel ilişkiler kurdukları ve bu ilişkilerin dile yansıdığı bilinmektedir.¹ Çok eskilere uzanan Türk-Fars ilişkileri, sonraki dönemlerde aynı coğrafyayı paylaşan ve İslam medeniyeti dairesinde yer alan iki toplum arasında daha da güçlenerek devam etmiştir.² Özellikle Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden ve Anadolu merkez olmak üzere Doğu ve Batı ile temasa geçmelerinden sonra İranlılarla daha sıkı münasebetleri olmuş, böylece Türkler ile İranlıların birbirlerinin dil ve edebiyatları yanında medeniyet ve sosyal hayatları üzerinde de tesirleri olmuştur. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Farsçadan Türkçeye çok sayıda Farsça sözcük girmiştir. Farsça, etkisini Osmanlı Devleti döneminde de artırmış, bu durum dilde millileşme akımı başlayıncaya kadar da devam etmiştir. Harf İnkılabından sonra Türk dilinin sadeleştirilmesine yönelik çalışmalarla birlikte Farsça kelimelerin sayısı, dolayısıyla da Farsçanın ağırlığı azalmaya başlamıştır.³

1 İran Dilleriyle ilk temaslar için bk. Süer Eker, “Orhon Yazıtları: İran Dilleri İle İlk Temaslar ve Benzer Birkaç Öge Üzerine”, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 2010 (26-29 Mayıs 2010)*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2011, s. 329.

2 Halit Dursunoğlu, “Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIII/I, (2009), s. 132.

3 Aqm., s. 132.

Türkiye Türkçesinde Arapça ve Fransızcadan sonra en fazla kelime Farsçadan alınmıştır.⁴ Türkçe, Farsçadan aldığı 1374 kelimeye karşılık⁵, 1727 kelimeyi de Farsçaya vermiştir⁶. E. Maleki'nin çalışmasına göre Türkçenin Farsçaya verdiği kelimeler içerisinde mutfak kültürü (*çengal* “çatal”, *dolme* “dolma”, *gaşog* “kaşık”, *gazan* “kazan”, *gımız* “kımız”, *gime* “kıyma”, *gorme* “kavurma”, *gurut* “kurut” vb.), müzik kültürü (*çogur* “çöğür”, *gopuz* “kopuz”, *kurna* “kurna” vb.), giysi kültürü (*çağçur* “çakşır”, *düğme* “düğme”, *geba* “kaba”, *yaka* “yaka” vb.) ile ilgili pek çok kelimenin yanında birçok deyim, istiare ve mecazın da olduğu görülür. “Deve kuşu, yer alması, sığır dili” vb. yapıların Farsçada anlam aktarması yoluyla meydana getirilmiş birebir karşılıkları vardır. Ayrıca İran ve Asya’da birçok dağ, ırmak, göl, deniz ve coğrafi bölgenin ismi Türkçedir ve günümüzde de orijinal şekliyle kullanılmaktadır. Ayrıca Farsçada kullanılan birçok hayvan ve bitkinin ismi de Türkçedir: *belderçin* “bildircin”, *dorna* “durna”, *gatr* “katır”, *gaz* “kaz”, *goç* “koç”, *gu* “kuğu” vb.⁷

Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihi ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilene yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi dillerine taşır, onların dillerinden alıntılar yapar. Temelinde öğrenmenin yer aldığı bu tür alıntılar *bilgi alıntıları*, temelinde bilgi ve öğrenmenin yer almadığı, siyasi ve iktisadi üstünlük, yönetici-yönetilen ilişkisi, özentî ve moda gibi dil dışı faktörlerden kaynaklanan alıntılar ise *özentî alıntıları* olarak adlandırılır. Türkçede *hurşit* “güneş”, *mah* “ay” gibi özentiden kaynaklanan, daha sonra ise söz varlığımızdan atılan alıntılar olsa da Farsçadan yapılan alıntıların büyük bir kısmı, bilgi alıntılarıdır. Alıntılar, genellikle verici dildeki ses ve anlam yapılarıyla değil alıcı dilin ses yapısıyla ve alıcı dilin anlam dünyasının ihtiyaçlarına göre yapılır. Dolayısıyla ses ve anlamca birtakım değişikliklere uğrar.⁸

Anlam değişmesi, bir sözcüğün zamanla karşıladığı kavramdan az çok uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtması durumudur. Anlam değişmesi dendiği zaman göndergeyle sözcük, daha doğrusu gösterilenle gösteren arasında kurulmuş olan ilişkinin az çok değişmesi söz konusudur.⁹ Dillerde anlam değişmesi olayı, genellikle *anlam genişlemesi*, *anlam daralması*, *başka anlama geçiş (anlam kayması)*, *anlam iyileşmesi ve kötüleşmesi* başlıkları altında incelenmektedir. Bir sözcüğün, bir göstergenin, eskiden bildirdiği anlamın/kavramın bir bölümünü, bir kısmını anlatır duruma gelmesi, *anlam daralması*; bir nesnenin, bir işin bir bölümünü ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesi, *anlam genişlemesi*; eskisinden bambaşka, yeni bir kavramı yansıtması durumu, *başka anlama geçiş*; eskisine göre daha iyi bir anlam taşır

4 Agm., s. 132.

5 Agm., s. 132.

6 Oğuzhan Durmuş, “Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, (2004), s. 9. Yeni Farsçadaki Moğolca ve Türkçe unsurlar için ayrıca bk. Gerhard Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, I-IV, Wiesbaden 1963-1975.

7 Elnaz Maleki, “Türk Kültür ve Dilinin Fars Kültür ve Diliyle Etkileşimi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar*, XVII/III, (2016), s. 144-146.

8 Günay Karaağaç, *Dil Tarih ve İnsan*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 137-141.

9 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim (I-III)*-, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 212.

duruma gelmesi, *anlam iyileşmesi*; eskisine göre daha kötü bir anlam taşır duruma gelmesi, *anlam kötüleşmesi* olarak adlandırılır.¹⁰ Çalışmada malzeme, bu tür anlam değişmesi sınıflandırmasına gidilmeden değerlendirilmiştir.

Bu makalede, Farsça kelimeler için Hasan Enverî tarafından *Burhân-i Kâtu*, *Ferheng-i Cihângîrî*, *Ferheng-i Fârsî-yi İmrûz*, *Ferheng-i Fârsî*, *Lugatnâme-yi Fârsî* gibi sözlüklere dayanılarak 8 cilt olarak hazırlanan, hem edebi metinlerde hem de konuşma dilinde kullanılan birçok sözcüğü kapsayan, İranlı şair ve yazarların eserlerinden örneklerle desteklenmiş *Ferheng – Bozorg-i Sohen*¹¹ (H.1312/M.1933) adlı eserden, Farsça kelimelerdeki güncel değişimleri yansıtan *vajehyab.com*¹² adlı siteden, Mehmet Kanar'ın *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*'ünden¹³ Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimelerin anlamları ve örnek kullanımlar için ise TDK'nin *Türkçe Sözlük*'ünden¹⁴ yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde yer alan Farsça kelimeler geçirdikleri anlam değişmeleri açısından incelenmiştir. Arapça+Farsça, Farsça+Arapça, Farsça+Türkçe vb. kuruluşlu oluşumlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Madde başlarında, Türkiye Türkçesinde kullanılan Farsça kelimelerin Farsça yazılışlarıyla birlikte, Latin alfabesine transkripsiyonu da verilmiştir. Öncelikle, kelime, Türkiye Türkçesinde Farsçadaki anlam ya da anlamlarıyla kullanılıyorsa bu anlamlar, yukarıda zikredilen sözlüklerden hareketle – varsa örnek cümleleriyle – verilmiş, arkasından kelimenin Türkiye Türkçesinde kazandığı yeni anlamlar sıralanmıştır. Kelimelerin Türkiye Türkçesinde kazandığı yeni anlam ya da anlamlar yıldız (*) işaretiyle, pratikte kullanımı olmayan ya da çok az olan kelimeler ise çift yıldız (**) işaretiyle gösterilmiştir. Kelimeler, Türkçede terim olarak kullanılıyorsa bu terimin ilgili olduğu bilim, sanat ya da meslek dalı (*matematik, tarih, coğrafya* vb.) *Türkçe Sözlük*'ten hareketle ayrıca belirtilmiştir.

Anlam Değişmesine Uğrayan Kelimeler

aferin (< Far. āferīn آفرین)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “Övme, takdir, beğenme belirtmek için söylenen söz.” (TDK, TS, 33) [“*Aferin* işini iyi yapmışsın.” (Sohen I, 130)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

* “Öğrencilere verilen beğenme ve takdir kâğıdı.” (TDK, TS, 33).

10 *Age.*, s. 213-216.

11 Hasan Enverî, *Ferheng-i Bozorg-i Sohen (I-VIII)*, Sohen Yayınları, Tahran 2002.

12 <http://www.vajehyab.com> [Erişim tarihi: 01.10.2019].

13 Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2016.

14 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 11. baskı, Ankara 2011.

ahenk (< Far. *āheng* آهنگ)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “uyum, ezgi.” (TDK, TS, 33) [“çoşku dolu ahenk” (Sohen I, 190; BFTS,40)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanıldığı görülür:

* “Uzlaşma: “*Biz bu işin içine girmeyelim. Ahengi bozarız.* – Haldun Taner.” (TDK, TS, 53).

ambar (< Far. *anbār* انبار)

Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer.” (TDK, TS, 112) [“Bir gece, mutfaktan odun *ambarına*, ateş sirayet etti.” – Sa’dî Şirâzî (Sohen I, 570)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Geminin yük koymaya ayrılmış yeri: *Hakaretlerle bağırarak haşlıyor ve onlara ambarda ve güvertedeki yerlerini gösteriyordu.* – Yahya Kemal Beyatlı.

[*] Genellikle tahılın çok üretildiği yer, bölge: *Buğday ambarımız Konya.*

[*] *mim.* Kum, çakıl vb. yapı malzemesini ölçmekte kullanılan ve her yanı çoğunlukla 75 santimetre olan küp ölçek: *Şu dört yüz elli dört kuruş, iki ambar kum.* – Halit Fahri Ozansoy.

tic. Eşya taşıma işleri yapan kurum veya ortaklık.” (TDK, TS, 112).

armut (< Far. *emrūd* امرود)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bir çeşit ağaç ve bu ağacın meyvesi.” (TDK, TS, 155) [“*Armut* ve kayısı ağaçları, bahçenin başında çıkmışlar”. – Nizâmî Arûzî Semerkandî (Sohen I, 564)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamı da bulunmaktadır:

“[*] *argo* Çok bön, çok aptal.” (TDK, TS, 155).

astar (< Far. *āster* آستر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “giyecek, perde, çanta, ayakkabı vb. şeylerde kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kat.” (TDK, TS, 170) [“*Astarı* kendinden oluyor, kendi kesip kendi dikeyordu.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen I, 99)], 2. “sıvanacak, boyanacak yerlere boyadan önce sürülecek kat.” (TDK, TS, 170) [“Bu sürdüğüm *astardı*. Henüz asıl rengi sürmedim.” (Sohen I, 99)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[*] Gemicilikte bir şeyi sağlamlaştırmak için kullanılan bez, halat, ağaç vb.” (TDK, TS, 170).

ateş (< Far. āteş آتش)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “patlayıcı silahların atılması.” (TDK, TS, 181) [“Onlara *ateş* diyorlar / Ben bana yöneltilmiş sekiz tüfek görüyorum.” – Hâfız-ı Şirâzî (Sohen I, 43)], 2. “genellikle hastalık etkisiyle artan vücut sıcaklığı, kızdırma.” (TDK, TS, 181) [“Yanaklarından *ateş* çıkıyordu.” – Hâfız-ı Şirâzî (Sohen I, 43)], 3. “çoşkunluk.” (TDK, TS, 181) [“Gül yanaklının *ateşi*, bülbülün harmanını yaktı.” – Hâfız-ı Şirâzî (Sohen I, 43)], 4. “büyük üzüntü, acı.” (TDK, TS, 181) [“Kalbim *ateşinden* şarap küpü gibi kaynarken ağzımı bıçak açmıyor, kan ağlayıp susuyorum.” – Hâfız-ı Şirâzî (Sohen I, 43)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamı da bulunur:

“[*] Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç: *Yemeği ateşten indirdim.*” (TDK, TS, 181).

ayna (< Far. āyine آینه)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “ışığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam, gözgülü, mirat.”, 2. “bir olayı, bir durumu yansıtan, göz önünde canlandıran olay, durum, şey.” (Sohen I, 197; BFTS, 57; TDK, TS, 207) anlamları dışında, aşağıda verilen anlamları da vardır:

“[*] Karagöz oyununda perde.

[*] Doğramacılık ve yapıcılıkta çerçeve içine geçirilen tahta veya taş levha: *Kapı kanadının aynası. Çeşmenin aynası.*

[**] Atların diz kapağı.

[*] *argo* İyi bir durumda, yolunda: *İşimiz ayna.*

[*] *den.* Küreğin yassı uç bölümü.

[*] *den.* Gemilerde işaretçi erlerin kullandığı dürbün.

[*] *den.* Akıntı ve anaforun birleştiği yerde oluşan su burgacı.” (TDK, TS, 207).

baça (< Far. bāce باچه)

Kelime, Farsçada “küçük kapı; gişe” (Sohen II, 710; BFTS, 241) anlamlarına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Dumani ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol: *Bacaların ağzından çok dumanlar savruldu.*

[*] Su yolu, lağım, maden ocağı vb. yer altı yapılarının hava deliği.

[*] Çatı penceresi.” (TDK, TS, 221).

bahçıvan (< Far. *bağcebān* باغچه بان)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bir bahçenin düzenlenmesi ve bakımıyla görevli kimse.” (Sohen II, 785; TDK, TS, 234) anlamı dışında, kullanımı çok yaygın olmasa da aşağıda verilen anlamı da bulunur:

“[**] Geçimini bahçe ürünlerini yetiştirip satmakla sağlayan kimse.” (TDK, TS, 234).

baht (< Far. *baht* بخت)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahi iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih.” (TDK, TS, 235) [“Kendi kaderime ve *bahtuma* (*talihime*) razı ve şükreden oldum.” (Sohen II, 834)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamı da bulunmaktadır:

“Şans: *Ben Atatürk’ü birkaç defa görmek bahtına erenlerdenim.* – Haldun Taner” (TDK, TS, 235).

bend (< Far. *bend* بند)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “su biriktirmek için akan suyun önüne yapılan set, bütet.”, 2. “Kitaplarda kendi içinde bütünlük oluşturan bölüm.” (Sohen II, 1033; TDK, TS, 308; BFTS, 294) anlamları dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Gazete yazısı.

“[*] Bağ, rabıt, ilişki.” (TDK, TS, 308).

beraber (< Far. *berāber* برابر)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “birlikte, bir arada ve aynı düzeyde, denk.” (TDK, TS, 310) [“Kimse onun bilgi ve aklıyla *beraber* (denk) değildir.” (Sohen II, 884)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamı da vardır:

“[*] – e rağmen, – e karşın: *O günkü birdirbirler, köşe kapmacalar, esir almacalar çocukça olmakla beraber herhâlde daha erkekçeydi.* – Arif Nihat Asya.” (TDK, TS, 310).

berbat (< Far. *berbād* برباد)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “darmadağın, bakımsız, perişan, viran.” (TDK, TS, 311) [“Şimdi benden sabır, yürek ve akıl bekleme, gördüğün o tahammül *berbat* (*darmadağın*) oldu.” (Sohen II, 884)], 2. “bozuk.” (TDK, TS, 311; www.vajehyab.

com/?q=%D8%A8%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D8%AF) anlamları dışında, aşağıda verilen anlamları da bulunmaktadır:

“[*] Kötü: *Eskisinden daha berbat, iyileşmek ne gezer* – Mehmet Akif Ersoy.

[*] Çirkin, beğenilmeyen: *Sanatta politika ne kadar berbatsa politikada sanat da o kadar iğrenç olur.* – Burhan Felek.” (TDK, TS, 311).

berduş (< Far. berdūş بردوش)

Kelime, Farsçada edat+kelime yapısında olup “omzunda” anlamını verir. Türkiye Türkçesinde ise bağımsız bir kelime olarak aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Başıboş, serseri kimse: *Serseriler, berduşlar, kopuklar başlarını masalara dayayarak sabahlar burada.* – Salâh Birsell.

[*] Pis, bozuk, bakımsız: *Bir büyük mü büyük hangar, bir dağımık, berduş yatak...* – Çetin Altan.” (TDK, TS, 311).

beste (< Far. beste بسته)

Kelime, Farsçada “bağlı, düğümlü, kapalı; paket.” (Sohen II, 972; BFTS, 281) gibi anlamlara gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamda kullanılmıştır:

“[*] Bir müzik eserini oluşturan ezgilerin bütünü: *Belki hâlâ o besteler çalınır / Gemiler geçmeyen bir ummanda.* – Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 316).

beygir (< Far. bārgīr بارگیر)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yük hayvanı, at.” (TDK, TS, 322) [“Benim bu *beygirim*, kaidelere uygun tımar edilmemiş.” (Sohen II, 841)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamı da bulunur:

“[*] *sp.* Atlama beygiri” (TDK, TS, 322).

bezirgân (< Far. bāzergān بازارگان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tüccar.” (TDK, TS, 326) [“*Tüccarın biri, bin dinar zarara uğramıştı.*” (Sohen II, 763)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Alışverişte çok kâr amacı güden kimse: *O hiç oralı olmaz ve bütün bezirgânlar gibi hâlden yakılır.* – Salâh Birsell.

[*] Mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse.

[**] Yahudi.” (TDK, TS, 326).

birader (< Far. *birāder* برادر)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “erkek kardeş, birader.” (TDK, TS, 352) [“Yusuf’un *biraderleri* (*kardeşleri*), yalancılıklarıyla bilindiklerinden, onların doğruyu söylediğine itimat kalmadı.” (Sohen II, 886)], 2. “ey arkadaş, dost.” (TDK, TS, 352) [“Dedi: *birader* (*ey arkadaş*), ben sizin isminizi biliyorum.” (Sohen II, 886)] anlamları dışında, çok yaygın kullanımı olmasa da aşağıda verilen anlamı da bulunur:

“[**] Masonların birbirlerine verdikleri ad.” (TDK, TS, 352).

bostan (< Far. *būstān* بوستان)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “meyve, sebze bahçesi; kavun karpuz tarlası.” (TDK, TS, 381) [“Dün *bostana* gidip birkaç karpuz aldık; *Bostana* git, aşkın sırlarını bülbülden öğren Hâfız.” (Sohen II, 967)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamı da bulunmaktadır:

“[*] Kavun ve karpuzla verilen ortak ad.” (TDK, TS, 381).

cam (< Far. *cām* جام)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “soda veya potas katılmış silisli kumun ateşte eritilmesiyle yapılan sert, saydam ve çabuk kırılır cisim.” (TDK, TS, 434-435) [“Bakışım gayri ihtiyari yoldaki pencerenin camına takıldı” (Sohen II, 2068)], 2. “kadeh, içki.” (TDK, TS, 434-435) [“Elinde *kadeh* tutan, sürekli Cem saltanatına sahiptir.” – Hâfız-ı Şirâzî (Sohen II, 2068)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamları da bulunmaktadır:

“[*] Tümü veya bir bölümü bu maddeden yapılmış, sırça: *Tıraşa başlarken biri büyük, biri küçük iki örtü alırdı, cam dolabından.* – Necati Cumalı.

[*] Pencere: *Camın önündeki masaların hemen arkasındaki yere oturup kalıyorum.* – Sait Faik Abasıyanık.” (TDK, TS, 434-435).

cambaz (< Far. *cān+bāz* جان باز)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “hilekâr, düzenbaz.” (Sohen II, 2075; TDK, TS, 435; BFTS, 507), 2. “yerde ve tel, at, bisiklet, ip vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan

verici gösteriler yapan kimse, akrobat.” (TDK, TS, 435) [“Bundan sonra atları götürdüler, *cambazlar* geldi.” (Sohen II, 2075)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] At alıp satan veya yetiştiren kimse: *Bitişik komşumuz cambaz İbrahim – bizde at alıp satanlara cambaz derler – hacca gitti, geldi.* – Memduh Şevket Esendal.

[*] Usta, becerikli kimse: *Söz cambazı.*

[*] *tar.* Osmanlı Devleti’nde atlı olan ve savaşlarda padişahın önünde düşmana karşı ilk saldırıya geçen birlik.” (TDK, TS, 435).

camekân (< Far. cāmekan جامه کن)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “göstermelik, satılık şeylerin sergilendiği camlı bölme veya yer, sergen, vitrin.” (Sohen III, 2076; TDK, TS, 435) anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] *argo* Gözlük: *Artık arkasına sığınacak bir camekânım da yok.* – Halit Fahri Ozansoy.

[*] Hamamlarda soyunulan camlı yer.

[**] Limonluk.” (TDK, TS, 435).

can (< Far. cān جان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “insan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümlü vücuttan ayrılan madde dışı varlık.” (TDK, TS, 437) [“Bedenlerin aydınlığı hizmetlerdir, *canların* aydınlığı sebatladır.” (Sohen III, 2076)], 2. “yaşam, hayat.” (TDK, TS, 437) [“*canını* (*hayatını*) kurtarmak” (BFTS, 506-507)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Kişi, birey: *Benimle beraber dört canız.* – Falih Rıfkı Atay.

[*] Güç, dirilik: *Her şeyde bu mevsime mahsus bir can, bir dirilik kendini gösteriyordu.* – Memduh Şevket Esendal.

[*] İnsanın kendi varlığı, özü: *Sağa sola kaçıştık da, canımızı dar kurtardık.* – Nazım Hikmet.

[*] Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikat kardeşi: *Şeyh çıkınca oradaki canlar da sırasıyla yürüyüp kapıya gelince dönüp baş kestikten sonra dışarı çıkarlar.* – Asaf Halet Çelebi.

[*] Çok içten, sevimli, sevilen, şirin: *Alphonse Daudet ilk gençliğimin can yazarlarından biri idi.* – Tanık Buğra.” (TDK, TS, 437).

canavar (< Far. cān+āver جان آور)

Kelime, Farsçada “canlı.” (Sohen III, 2083) anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Masallarda sözü geçen yabancı, yırtıcı hayvan: *Sen bir ahu gibi dağdan dağa kaçsan da yine / Seni aşkım canavarlar gibi takip edecek.* – Faruk Nafiz Çamlıbel.

[*] Köpek balığı: *Balıklara canavar hücum etmesin diye göz kulak olurmuş.* – Sait Faik Abasıyanık.

[*] Haşarı, yaramaz çocuk.

[*] *hlk.* Kurt, domuz vb. cana kıyan yabancı hayvanı.

[*] Acımasız, kötü ruhlu, zalim (kimse).

[*] Herhangi bir şeye çok düşkün olan: *Kurabiye canavarı.*” (TDK, TS, 440).

cengâver (< Far. ceng+āver جنگاور)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “savaşçı.” (TDK, TS, 452) [“Bu haykırış, *cengâverlerin* hepsini ürküttü.” (Sohen III, 2202)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[*] Savaşta kahramanlık gösteren: *Bazı sipahi ağası gibi mağrurdu, kimi cengâver tavırlı ve sakindi.* – Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 452).

cömert (< Far. cevān+merd جوان مرد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “para ve malını esirgmeden veren, eli açık.” (TDK, TS, 471) [“Böyle fedakâr, *cömert*, vefalı kullar, onlar hakkında ne yapmalı?” (Sohen III, 2214)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[*] Verimli: *Bu ülkede toprak bir masal sultanı kadar cömert.* – Cemil Meriç.” (TDK, TS, 471).

cümbüş (< Far. cunbiş جنبش)

Kelime, Farsçada “kıvılda, kıpırdanış; titreyiş.” (Sohen III, 2195; BFTS, 533) anlamlarına gelir. Türkiye Türkçesinde ise farklı anlamlarda kullanılmıştır:

“[*] Eğlence: *Onlara çok zaman kedi, köpek, horoz, tavuk taklidi yapar, dükkânın önünde bir alay adam toplanır, bir cümbüştür giderdi.* – Halide Edip Adıvar.

[*] Canlılık, coşku: *Yavaş yavaş firçalardan, boyalardan, renklerin cümbüşlerinden başka her şey çevresinden siliniyordu.* – Cahit Uçuk.

[*] *müz.* Maden gövdeli, tambura benzer bir saz.” (TDK, TS, 474).

çakal (< Far. şağāl شغال)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “etoburlardan, sürü hâlinde yaşayan, kurttan küçük bir yaban hayvan.” (TDK, TS, 481) [“Bu *çakalların* kökünü kazımiyorlar, her ne kadar zaman zaman güzel anne kuşlara uğrasalar da.” (Sohen V, 4509)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] *argo* Kurnaz, yalancı, düzenci, aşağılık kimse.

[*] *hlk.* Titiz, huysuz.

[*] *hlk.* Görgüsüz.” (TDK, TS, 481).

çamaşır (< Far. cāme+şūy جامه شوی)

Kelime, Farsçada “çamaşır yıkayan, çamaşırıcı.” (Sohen III, 2086; BFTS, 506) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] İç giysisi: *Çamaşırılığa, çamaşır yıkamaya gitmiştim.* – Adalet Ağaoğlu.

[*] Kirli eşyaları yıkama işi: *Artık benim gündelikte çamaşıra, ortalık temizlemeye gitmemden başka çare kalmadı.* – Halide Edip Adivar.” (TDK, TS, 490).

çapraz (< Farsça çep+rāst (چپ راست))

Çapraz, Farsçada *çep* “sol” ve *rāst* “sağ” olarak iki ayrı kelimeyken Türkiye Türkçesinde müstakil bir kelime olarak aşağıdaki anlamlarda kullanılır:

“[*] Eğik olarak birbiriyle kesişen.

[*] İki taraflı, karşılıklı: *Çapraz ateş.*

[*] Eğik bir biçimde: *Boynuna çapraz astığı tüfeğini yokladı.* – Samim Kocagöz.

[*] Karşı tarafın yanı: *Oturuşunu değiştirdi, çaprazındaki masayı değil de hemen sağındakini görecekte şekilde yan döndü.* – Elif Şafak.

[*] Bir tür olta iğnesi.

[*] *hlk.* Kopça, düğme.

[*] *sp.* Güreşte rakibin koltuk altından kol geçirip sarma oyunu.” (TDK, TS, 495).

çark (< Far. çarḫ چرخ)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bir eksenin döndürdüğü tekerlek biçimindeki makine parçası.” (TDK, TS, 497) [“Bu aleti, bükülmüş *çark* gibi bir odunla hareket ettirdiler.” (Sohen III, 2314)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamı da mevcuttur:

“[*] *ask.* Herhangi bir askerî birliğin, biçimini ve düzenini bozmadan kanatlarından biri çevresinde dönerek yön değiştirmesi.” (TDK, TS, 497).

çarşaf (< Far. çāder+şeb چادرشب)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yatağın üstüne serilen veya yorgan kaplanan bez örtü.” (TDK, TS, 500) [“Yatağa *çarşaf* sermeden kimseyi uyutmam/yatırmam.” (Sohen III, 2261)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamı da mevcuttur:

“[*] Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, etekli sokak giysisi: *Çabucak yatak odasına koştu, çarşafını giydi.* – Peyami Safa.” (TDK, TS, 500).

çarşı (< Far. çār+sū چارسو)

Kelime, Farsçada “dört yol, taraf.” (Sohen III, 2266; BFTS, 548) anlamındayken Türkiye Türkçesinde farklı bir anlamda kullanılmıştır:

“[*] Dükkânların bulunduğu alışveriş yeri: *Elbet çarşıda bir kahve, bir çaycı dükkânı bulurum.* – Yusuf Ziya Ortaç.” (TDK, TS, 500).

çember (< Far. çenber چنبر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “halka, halka ve benzeri, halka gibi.” (Sohen III, 2386; TDK, TS, 518, 1033; BFTS, 562) anlamı dışında Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] *mat.* Merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri.

[*] *mat.* Bu biçime getirilmiş katı cisimlerin çevresi: *Kalbur çemberi.*

[*] Çocukların çevirip arkasından koştukları tekerlek biçiminde oyuncak.

[*] Sandık, denk, fiç v.b.nin dağılmaması için üzerlerine geçirilen dayanıklı bir cisimden kuşak.

[*] Yazma, yemeni, başörtüsü: *Çemberimde gül oya / Gülmedim doya doya*. – Halk türküsü.

[*] Aşılması, çözümü güç durum.

[*] *sp.* Basketbolda içinden topun geçmesiyle sayı kazanılan ağırlı demir halka.” (TDK, TS, 518).

çene (< Far. çāne چانه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “canlılarda baş bölümünde yer alan, kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın kapanıp açılmasını sağlayan kasları üzerinde barındıran iki parçaya verilen ad.” (TDK, TS, 519) [“*Çenesinin* altında büyük bir gıdı görünüyordu.” – Moşfik Kazımî (Sohen III, 2284)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Çok konuşma huyu, gevezelik.

[*] Mengene, kerpeten vb. araçların eşyayı sıkıştıran karşılıklı iki parçasından her biri.

[*] *den.* Baş bodoslamasının omurga ile birleştiği yer, çarık.

[*] Çok konuşma huyu, gevezelik: *Sende de çene var ha!*

[*] *hlk.* Köşe.” (TDK, TS, 519).

çengel (< Far. çengāl چنگال)

Kelime, Farsçada “çatal; pençe.” (Sohen III, 2396; BFTS, 562) anlamlarına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir: *Alaturka, eski tahta kapısının dışarıdan da içeriden de çengelleri var*. – Ayla Kutlu.” (TDK, TS, 520).

çerçeve (< Far. çār+çübe چارچوبه)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “resim, yazı, ayna vb.ni süslemek veya bir yere asılabilecek duruma getirmek için bunlara geçirilen kenarlık.” (TDK, TS, 522) (“Duvarda resimlerin yerini boş *çerçeve* izi almış.”), 2. “Bir konunun, bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan.”, 3. “kapı, pencere ile bunların cam veya tablalarının yerleştirilmiş olduğu kenarlık.” (Sohen III, 2265; TDK, TS, 522; BFTS, 548) anlamları dışında, aşağıdaki verilen anlamda da kullanıldığı görülür:

“[*] Beden eğitiminde asılma ve tırmanmalar için kullanılan araç.” (TDK, TS, 522).

çeşit (< Far. çeşīden چشیدن)

Kelime, Farsçada fiil olup “tatmak; hissetmek, anlamak.” (Sohen III, 2359; BFTS, 558) anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde isim ve sıfat olarak şu anlamlarda kullanılmaktadır:

[*] Aynı türden olan şeylerin bazı özelliklerle ayrılan öbeklerinden her biri, tür, makule, nev: *Güçlüğü hiçbir çeşidinden yılmamak, dil artırcısı olmanın vazgeçilmez bir koşuludur.* – Nermi Uygur.

[*] Canlıların bölünmesinde, bireylerden oluşan türden daha küçük birlik.

[*] Türülü: *Bu camilerin her biri başka planda başka çeşittir.* – Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 523).

çeşni (< Far. çāšnī چاشنی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tat, lezzet.” (TDK, TS, 524) [“Tarçın ve çeşitli baharatlarla birlikte nar ekşisi gibi *çeşniler (tatlar)* attılar.” (Sohen III, 2273)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

[*] Özellik: *Ben sadece ballar balından birkaç çeşni sunmaya çalıştım.* – Ahmet Kabaklı.

[*] Farklılık: *Bu taşçılar topluluğunun tadını, çeşnisini başka hiçbir yerde bulamazlardı.* – İsmail Hakkı Baltacıoğlu” (TDK, TS, 524).

çeyrek (< çār+yek چار يك)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “on beş dakikalık zaman dilimi.” (TDK, TS, 528; BFTS, 549), 2. “dörtte bir.” (TDK, TS, 528) [“Siz kadınların tam yarısı kalsın eğer oğullarınız varsa sizin *çeyreğiniz (dörtte biriniz)* kalsın.” (Sohen III, 2425)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

[*] Çeyrek altın.

[*] *argo* Alman markı.

[*] Gümüş mecdiyenin dörtte biri değerinde olan beş kuruş: *Şehre vardığım zaman, iki gümüş çeyrekten başka param yoktu.* – Falih Rıfkı Atay.” (TDK, TS, 528).

çıra (< Far. çerāğ چراغ)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ışık, lamba.” (TDK, TS, 537) [“Gitti o şefkatli sevgilim bağdan / Getirin mumun ve *çıranın* parlaklığımı.” (Sohen III, 2300)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Çam vb. reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli bölümü.

[*] Bu bölümden küçük küçük kesilerek hazırlanmış, tutuşturma ve aydınlatma işlerinde kullanılan parça: *Elinde güçlü bir çıra vardı, onu yüksekte tutarak yolculara yol gösteriyordu.* – Nezihe Araz.” (TDK, TS, 537).

çift (< Far. cuft جفت)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “birbirini tamamlayan iki tekten oluşan (nesneler).” (TDK, TS, 542; BFTS, 524), 2. “karı koca.” (TDK, TS, 542) [“Yalnız genç bir çift, Hz. Meryem’in mezarı önünde mum yaktı.” – Huşeng Golşîrî (Sohen III, 2149)], 3. “toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan.” (TDK, TS, 542) [“Öküzün boynunda çifti olmayınca sabanla toprağı deleceğini bilir.” (Sohen III, 2150)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[**] Küçük maşa veya cımbız: *Kuyumcu çifti. Saatçi çifti.*” (TDK, TS, 542).

çile (< Far. çille چله)

Kelime, Farsçada “kırk gün; ölümden sonraki kırkinci gün.” (Sohen III, 2376; BFTS, 560) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmıştır:

“[*] Zahmet, sıkıntı: *Bizim bu dünyadaki hayatımız da bir çileden ibaret olduğu düşünülecek olursa en münasip çilenin de burada olması icap ediyordu.* – Asaf Halet Çelebi.

[*] *din b.* Dervişlerin kırk gün süre ile kendilerine uyguladıkları zahmetli ve perhizli dönem.” (TDK, TS, 547).

çirkef (< Far. çirk+āb چرك آب)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “pis, kirli, bulanık su.” (TDK, TS, 550) [“Çirkef (kirli) sudan birkaç parça kıyafet çıktı, havuzun suyuna batırıp çıkardı.” (Sohen III, 2322)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] İğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey).” (TDK, TS, 550).

çirkin (< Far. çirkîn چركين)

Kelime, Farsçada “pis, kirli, pasaklı.” (Sohen III, 2323; BFTS, 553) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı: *Kız öyle müstesna bir güzelliğe sahip olmamakla beraber çirkin de değildi.* – Hüseyin Rahmi Gürpınar.

[*] Hoş olmayan, yakışık almayan (davranış veya söz): *Bu boş ve çirkin iddiayı bir kere de onun ağzından işitmek istedim.* – Ömer Seyfettin.

[*] Karanlık, dalavereli, şüpheli: *Dedikodular artmış, o da bu çirkin işler içinde kalmak istemediğinden çekilmiş.* – Memduh Şevket Esendal.” (TDK, TS, 550).

çorba (< Far. şūrbā شوربا)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “sebze, tahıl, et vb. ile hazırlanan sıcak, sulu içecek.” (Sohen III, 4604; TDK, TS: 562; BFTS, 889) anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[*] İçinden çıkılmaz durum.” (TDK, TS, 562).

çöp (< Far. çūb چوب)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ağaç, odun, tahta, sopa veya parçası” (TDK, TS, 565-566) [“Yola dökülmüş o kuru çöpler (odun parçaları) sonunda işe yaradı.” (Sohen III, 2399)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Yararsız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi.

[*] Saman inceliğinde herhangi bir sap, dal veya tahta parçası.” (TDK, TS, 565-566).

damat (< Far. dāmād داماد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi.” (TDK, TS, 590; BFTS, 632), 2. evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi.” (TDK, TS, 590) [“Bu şehir bütün damatların ve gelinlerin eğlence yeridir.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen IV, 2980)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Padişah soyundan kız almış olan kimse.” (TDK, TS, 590).

derman (< Far. dermān درمان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “ilaç.” (TDK, TS, 637) [“Senin bu derdinin dermanı bu şerbetten birkaç kaşık içmektir.” (Sohen IV, 3084)], 2. “çare.” (TDK, TS, 637) [“Derman ve deva konusunda İran’ın geleneksel yöntemini uygulayan bir doktordu.” (Sohen IV, 3084)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Güç, takat, mecal: *Bana derler gam yükünü sen götür / Benim yük götürür dermanum mu var?* – Karacaoğlan.” (TDK, TS, 637).

dert (< Far. **derd** درد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “üzüntü, sıkıntı.” (TDK, TS, 639) [“Benim ne *derdim* (*sıkıntım*) olduğunu halk bilmiyor.” (Sohen IV, 3053)], 2. “ağrı, sancı.” (TDK, TS, 639) [“Dizlerimin *derdine* (*ağrısına*), hiç çare bulamadım.” (Sohen IV, 3053)], 3. “hastalık.” (TDK, TS, 639) [“Ümitsizliğe kapılmıştı, ümitsizlik, doktorların bu adamın *derdine* (*hastalığına*) çare bulamamasındandı.” – Celâl Âli Ahmed (Sohen IV, 3053)], 4. “sorun, kaygı.” (TDK, TS, 639) [“Bir sormadı ki *derdin* (*sorunun*) nedir, senin yaşamında?” (Sohen IV, 3053)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Ur: *Boynunda dert çıkmış.*” (TDK, TS, 639).

derviş (< Far. **dervīš** درویش)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse.” (TDK, TS, 640) [“On *derviş* bir kilimde uyur ama iki padişah bir ülkeye sığmaz.” – Sa’dî Şirâzî (Sohen IV, 3100)], 2. “yoksul, fakir.” (TDK, TS, 640) [“*Dervişin* (*yoksulun*) zengin önünde inleyişi gibi celal sahibi hükümdarın huzurunda inle.” – Sa’dî Şirâzî (Sohen IV, 3100)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse.

[*] *hay. b.* Kırlangıç balığının küçüğü.” (TDK, TS, 640).

destan (< Far. **destān** داستان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir.” (TDK, TS, 641) [“Dostlar sözü üstü kapalı söylüyorum / *Destanla* da söylenecek yine Hafız.” (Sohen IV, 3169)] anlamı dışında, Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri.

[*] Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri: *Üç Şehitler Destanı, Çanakkale Destanı.*” (TDK, TS, 641).

destek (< Far. destek دستک)

Kelime, Farsçada “küçük el, elcik; bloknot, defter.” (Sohen IV, 3184; BFTS, 652) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Bir şeyin yıkılmaması için konulan eğik veya düz dayak, payanda.

[*] Üzerine bir şey oturtmaya, tutturmaya, koymaya yarar araç, bindi, hamil: *Şamdan, sehpa, sacayak birer destektir.*

[*] Kredi işlemlerinde her an sarf edilebilecek kredi.

[*] Bir birlik için sağlanan yardım veya koruma.

[*] *fiz.* Bir vektörü taşıyan sonsuz doğru.

[*] Maddi ve manevi yardımcı, dayanak: *Kızardı, söylenirdi ama gene de tek desteği oydu hayatta.* – Orhan Hançerlioğlu.

[*] Yardım.” (TDK, TS, 643).

dev (< Far. dīv دیو)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “korkunç, çok iri ve olağanüstü güçlü masal yaratığı, dev.” (TDK, TS, 644) [“Güya şeytanlar ve *devler*; İranlıların kökünü kazımak için kana susamışlar.” – Sâdık Hidâyet (Sohen IV, 2486)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Olağanüstü irilikte olan: *Dev vücudu içinde bir genç kız hassasiyeti taşıyor.* – Yusuf Ziya Ortaç.

[*] Çok büyük, çok önemli: *Dev şirketler. Dev bir yazar.*” (TDK, TS, 644).

dost (< Far. dūst دوست)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “yakın arkadaş, iyi anlaşılan kimse, ahbap” (TDK, TS, 706-707) [“*Dostumun (yakın arkadaşımın)* ailesi, çok iyi insanlardır.” – Ulvî (Sohen IV, 3404)], 2. “iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan.” (Sohen IV, 3404; TDK, TS, 706-707; BFTS, 671) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Erkek veya kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kimse, zamazingo: *Bir dostu vardı, belalı, çapkın bir delikanlı.* – Hüseyin Rahmi Gürpınar.

[*] Sahibine sevgi gösteren hayvan: *Köpek, insan dostudur.*

[*] Bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse: *Kitap dostu.*” (TDK, TS, 706-707).

duvar (< Far. *dīvār* دیوار)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bir toprak parçasını sınırlayan taş, tuğla, kerpiçten yapılan engel, örek.”, 2. “bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem, örek.” (TDK, TS, 728) [“Şimdi bu kalede hapisim ve *duvarlarını* seyretmekle meşgulüm.” (Sohen IV, 3486)], 3. “engel.” (TDK, TS, 728) [“İnsanlara sebepsizce düşman olan bu anne babası olmayan melek, müptelaların arzusu karşısında *duvar (engel)* çekmektedir.” (Sohen IV, 3486)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Sonuç alınamayan yer.

[*] *sp.* Voleybolda ağ üzerinde karşı takım oyuncusunun vuruşuna karşı koyma.” (TDK, TS, 728).

dürbün (< Far. *dürbîn* دوربین)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “uzak cisimlerin görüntülerini büyötmeye yarayan alet.” (TDK, TS, 738) [“Halkın komutanı uzaktan görünüyordu, *dürbünü* getirdim baktı ve gördüm...” (Sohen IV, 3393)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanıldığı görülür:

“[*] Gözetleme deliği.” (TDK, TS, 738).

düşman (< Far. *duşmān* دشمنان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, dost karşıtı.” (TDK, TS, 740) [“Sırrını dostundan ve *düşmanından* gizle” (Sohen IV, 3207)], 2. “birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları” (TDK, TS, 740) [“*Düşmandan* asla dost olmaz, bunları kılıçtan geçirmeli” (Sohen IV, 3207)], 3. “aralarında birbirleriyle çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar.” (Sohen IV, 3207; TDK, TS, 740; BFTS, 654), 4. “bir şeyin yaşamasına, barınmasına engel olan (güç, tutum vb.)” (TDK, TS, 740) [“O her yeni düşünceye *düşmandı*” (Sohen IV, 3207)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Bir şeyi büyük ölçüde kullanıp tüketen kimse: *Ekmek düşmanı*.

[*] Bazı şeylerden nefret eden, tiksinen kimse.” (TDK, TS, 740).

efsane (< Far. *efsāne* افسانه)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “(edebiyat) eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence.” (TDK, TS, 758) [“Yeryüzü

sıradan halinden çıktı ve dünya, hikâye ve *efsane* haline büründü.” – Bozorg Alevî (Sohen I, 491)], 2. “asılsız söz, boş laf.” (TDK, TS, 758) [“Heveslerini, bu *efsanelerle* perişan etme.” (Sohen I, 491)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanıldığı görülür:

“[*] Olağanüstü bir başarı elde etmiş kimse, kurum vb.” (TDK, TS, 758).

endişe (< Far. *endişe* اندیشه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “kaygı, tasa.” (TDK, TS, 798) [“Bütün bu *endişeler* (*kaygılar*) namazda ortaya çıkıyor.” (Sohen I, 613)], 2. “korku.” (TDK, TS, 798) [“Hava karardığında baskın yaptık, gönülden *endişeyi* (*korkuyu*) çıkardık.” – Ebu’l Kâsım Firdevsî (Sohen I, 613)], 3. “düşünce.” (TDK, TS, 798) [“Evin kapısını vurduklarında *endişelerle* (*düşüncelerle*) meşguldüm.” (Sohen I, 613)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Kuşku.” (TDK, TS, 798).

erişte (< Far. *rişte* رشته)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ince ince kesilip kurutulan hamur.” (TDK, TS, 809) [“*Erişteyi* ve serçe dilini, biraz suda kaynat ve yumurtaların üzerinde gezdir.” (Sohen IV, 3630)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] *hlk.* Deniz yosunu.” (TDK, TS, 809).

ezber (< Far. *ezber* ازبر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bir metni veya bir sözü eksiksiz tekrarlayabilecek biçimde akılda tutma.” (TDK, TS, 842) [“Bütün şiirleri, *ezberden* öğrendi.” (Sohen I, 2546)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Ezber edilecek ders.” (TDK, TS, 842).

fişek (< Far. *fişeng* فشنگ)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephane.” (TDK, TS, 880) [“İleri gelenler ve tüccarları, kendi özel süvarilerinin zümresine getirdi ve onlara tüfek ve *fişek* verdi, İkbâl.” (Sohen VI, 5368)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Donanma ve şenliklerde kullanılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler: *Kestane fişeği*.” (TDK, TS, 880).

gerdan (< Far. **gerden** گردن)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü, boyun.” (TDK, TS, 931) [“Dik ve yakıcı ışılan güneş, *gerdanının* arkasını yakıyordu.” – Huşeng Golşîrî (Sohen VI, 6120)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Şişmanlarda çenenin altındaki tombulluk: *Sivri çenenin altında iki kat bir gerdan.* – Aka Gündüz.” (TDK, TS, 931).

günah (< Far. **gunāh** گناه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, kabahat, suç.” (TDK, TS, 1003) [“Peygamberi, bu adamın durumundan haberdar et, Tanrı onun *günahlarını* affetti.” – Sa’dî Şîrâzî (Sohen VI, 6246)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Acımaya yol açacak kötü davranış, yazık: *Bu adama bu kadar eziyet etmek günahdır.*

[*] Sorumluluk, vebal: *Ben söyleyeyim de günah benden gitsin.*” (TDK, TS, 1003).

güruh (< Far. **gürūh** گروه)

Kelime, Farsçada “kalabalık, ahali.” (Sohen VI, 6155; BFTS, 1162) anlamındayken Türkiye Türkçesinde şu anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü: *Bu artist güruhu, balolardan hoşlanmazlar.*” (TDK, TS, 1011).

güzergâh (< Far. **guzergāh** گذرگاه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yol üstü uğranılacak, geçilecek yer.” (TDK, TS, 1015) [“Eğer onun bir *güzergâhu* olmazsa zamana delik açar, gidilecek bir köşe bulur.” – Ca’fer Şehrî (Sohen VI, 6090)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Yol boyu: *Görüyorsun ki hat güzergâhına verdiğimiz şifrelerin hepsine menfi cevap geldi.* – Aka Gündüz.

[*] Çok geçilen yer, geçek.” (TDK, TS, 1015).

güzide (< Far. guzīde گزیده)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “seçilmiş, seçkin, seçme.” (TDK, TS, 1016) [“Hindistan’a gitti ve dünyaya yaraşır on bin *güzide* (*seçilmiş*) piyade getirdi.” (Sohen VI, 6176)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Aydın, okumuş, seçkin (kimse): *Bir milletin güzidesiyle halkı arasında bu derece tezat doğru mudur?* – Orhan Seyfi Orhon.” (TDK, TS, 1016).

ham (< Far. hām خام)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “yenecek kadar olgun olmayan (meyve), olmamış.” (Sohen IV, 2656; TDK, TS, 1036), 2. “işlenmemiş (madde) (Sohen IV, 2656; TDK, TS, 1036; BFTS, 461), 3. “gerçekleşme kolaylığı veya imkânı olmayan.” (TDK, TS, 1036) [“Bu *ham* hayallerle evinizi ve bizi mahvetmeyi istiyorsunuz.” – Moşfik Kazımî (Sohen IV, 2656)], 4. “kaba, toplum kurallarını bilmeyen, incelmemiş.” (TDK, TS, 1036) [“Soytariyi, takip etmeyi bırakın, bizi tedbirsiz ve *ham* olarak görüyorlar.” – Pervîz Nâtil Hânlerî (Sohen IV, 2656)] anlamları dışında aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] İdmansız: *Ham vücutla ancak bu kadar koşabilirim.*” (TDK, TS, 1036).

han (< Far. hān خان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan yapı.” (TDK, TS, 1040) [“Vezirin söylediği *hanı* gördüm, derler ki bu şehirde ondan daha büyük iki yüz *han* daha var.” – Nasır Hosrev (Sohen IV, 2661)] anlamı dışında aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Büyükşehirlerde serbest mesleklerde çalışanların oda veya daire tutup çalıştıkları birkaç katlı yapı.” (TDK, TS, 1040).

hane (< Far. hāne خانه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “ev, konut.” (TDK, TS, 1041) [“Natali, Buhara’ya geldi, babası da bizim *hanede* kaldı.” – Mîno (Sohen IV, 2666)], 2. “bir bütünü oluşturan bölümlerden her biri, bölük, göz.” (TDK, TS, 1041) [“Dört *hanesi* bulunan ve her birinde reçel çeşitleri olan masanın başındaydı” (Sohen IV, 2666)], 3. “birleşik kelimelerde bina, yapı, yer, makam anlamlarıyla ikinci kelime olarak yer alan bir söz.” (Sohen IV, 2666; TDK, TS, 1041; BFTS, 594) anlamları yanında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Ev halkı: *Oğlan iyiydi; becerikli, yumuşak huyluydu ama hanesi kalabalıktı.* – Necati Cumalı.

[*] *mat.* Basamak.

[*] *müz.* Klasik Türk müziğinde, peşrev vb. saz parçalarının bölümlerinden her biri.” (TDK, TS, 1041).

haneden (< Far. *hānedān* خانه دان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “sülale, soy, aile.” (TDK, TS, 1041) [“Kadın iyiliğin/barışın *hanedanından* (*soyundan*) istenmeli.” – Bozorg Alevî (Sohen IV, 2662)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılır:

“[*] Konuksever.” (TDK, TS, 1041).

hasta (< Far. *haste* خسته)

Kelime, Farsçada “yorgun; kalbi kırılmış; âşık; yaralı.” (Sohen IV, 2752; BFTS, 604) anlamlarına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Aşırı düşkün, tutkun: *Maç hastası.*

[*] *argo* Parasız, züğürt.

[*] Zihinsel yetenekleri bozulmuş olan.” (TDK, TS, 1055).

hemen (< Far. *hemān* همان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “çabucak.” (TDK, TS, 1082; BFTS, 1574), 2. “yalnız, sadece.” (TDK, TS, 1082) [“Sadık Hidayet *hemen* (*sadece*) kendi dilinde değil diğerlerinde de bir yer ve değer buldu.” – Perviz Nâfil Hanlerî (Sohen VIII, 8378)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Aşağı yukarı: *Hayır, yalnız ben değilim onu beğenmeyen, sevmeyen, hemen kimse beğenmiyor o şairi, sevmiyor.* – Nurullah Ataç.

[*] Çok: *Onun hemen yanında duran küçük kız başını önüne eğmiş, alt dudağını sarkıtmış, kırmızı ojeli parmaklarını kucağında kavuşturup taş kesilmişti.* – Elif Şafak.” (TDK, TS, 1082).

hemşire (< Far. hemşîre همشیره)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “kız kardeş.” (TDK, TS, 1083) [“Hâce Muhammed altmış beş yaşına kadar evlenmedi, ona hizmet eden bir *hemşiresi* (*kız kardeşi*) vardı.” – Molla Câmî (Sohen VIII, 8404)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Doktor tarafından acil durumlar dışında yazılı olarak verilen tedavileri uygulamak, hastanın bakımını düzenlemek, denetlemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık çalışanı: *Hemşirenin onlara ters ters bir şeyler söylediğini işitiyorum.* – Ahmet Ümit.” (TDK, TS, 1083).

hoş (< Far. hoş خوش)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren.” (TDK, TS, 1111) [“*Hoş olan bir yaşamda, insan günleri saymaz.*” (Sohen IV, 2884)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Bununla birlikte: *Hoş, benim de evlenmeye pek niyetim yok ya.* – Halide Edip Adıvar.” (TDK, TS, 1111).

hoşaf (< Far. hoş+âb خوش آب)

Hoşaf, Farsçada *hoş* “tatlı” ve *ab* “su” şeklinde, iki ayrı kelime olarak kullanılırken Türkiye Türkçesinde müstakil bir kelime olarak aşağıda verilen anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Bütün veya dilimler hâlindeki kuru meyvenin şekerli suyla kaynatılmasıyla yapılan bir tatlı türü.” (TDK, TS, 1111).

hurda (< Far. horde خرده)

Kelime, Farsçada “küçük, ufak.” (Sohen IV, 2720; BFTS, 600) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde şu anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Eski maden parçası: *Sonra birdenbire duruluvermiş. Oturmuş demir hurdaların üstüne.* – Nazım Hikmet.

[*] Parçalanmış, döküntü durumuna gelmiş.

[*] İşe yarayamayacak derecede bozulmuş, zarar görmüş.” (TDK, TS, 1116).

huy (< Far. **ḥūy** خوى)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “insanın yaratılış ve ruh özelliklerinin bütünü, mizaç, tabiat.” (TDK, TS, 1117) [“Ondaki göz boyama ve kıskançlık ikinci *huyu* olmuş.” – Ca’fer Şehrî (Sohen IV, 2839)] anlamı dışında, şu anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Alışkanlık: *Bu günden sonra geceleri dolaşma huyu edindim.* – Reha Maden.” (TDK, TS, 1117).

henüz (< Far. **henüz** هنوز)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “daha, hâlâ.” (TDK, TS, 1083) [“Üzüntü verici o olayı, halk *henüz* (*hâlâ*) hatırlıyordu.” – Sa’id Nefisî (Sohen VIII, 8435)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Az önce, daha şimdi, yeni: *Memleketten henüz dönmüş, avlunun duvarının dibinden yine mutfığa doğru yürüyordum.* – Yakup Kadri Karaosmanoğlu.” (TDK, TS, 1083).

işkembe (< Far. **şikenbe** شكنبه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “kasaplık hayvanlarda mideyi oluşturan bölümlerin bütünü, göden.” (TDK, TS, 1225) [“Koyunun *işkembesini* getirdiler, sıcak su ile temizlediler.” – Baverçî (Sohen I, 4549)] anlamı yanında, şu anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] *tkz.* Mide.” (TDK, TS, 1225).

işkence (< Far. **şikence** شکنجه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “düşüncelerini öğrenmek amacıyla birine uygulanan eziyet.”, 2. bir kimseye maddi veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet.” (TDK, TS, 1225) [“Köleleri, birçok *işkenceden* sonra ölüme terk etti.” – Cemâlzâde (Sohen V, 4549)] anlamları dışında, şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Aşırı gerginlik, sıkıntılı durum, azap.

[*] Vidalı bir tür sıkıştırma aracı.” (TDK, TS, 1225).

kâğıt (< Far. **kâğaz** كاغذ)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “evrak, belge.” (TDK, TS, 1266; BFTS, 1101), 2. “hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya,

bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak.” (TDK, TS, 1266) [“Mektuba cevap verirken *kâğıda* sade ve belirsiz yazdım.” (Sohen VI, 5694)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Bu yapraktan yapılmış: *Gece hafif rüzgârlarla sallanan kâğıt fenerlerin aydınlığında dans edilir.* – Ahmet Haşim.

[*] Yazılı kâğıt yaprağı, pusula, tezkere: *Belediye kâtibine bir kâğıt götürmüştü, dönerken kasabın çırağına rast geldi.* – Memduh Şevket Esendal.

[*] Yazılı sınav kâğıdı.

[*] İskambil kâğıdı.

[*] Menkul kıymetler borsasında işlem gören tahvil, hisse senedi gibi mali değeri olan senet.

[*] Kâğıt para: *Kalkıp cevabını veriyor; bilirse ne âlâ, beş bin kâğıdı cepledi demektir.* – Attila İlhan.” (TDK, TS, 1266).

kâr (< Far. **kâr** کار)

Kâr kelimesi, Farsçada “iş; üretilen mahsul, ürün; günlük meşguliyet; sanat, hüner; zorluk, müşkül.” (Sohen IV, 5641; BFTS, 1094) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Yarar, fayda: *Bundan benim hiçbir kârım yok.*

[*] Üretim faktörlerinden biri olan girişimcinin üretimden aldığı pay.

[*] Maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark.” (TDK, TS, 1312).

karpuz (< **ħarbus** / **ħarbuze** خربوزه / خربزه)

Kelime, Farsçada “kavun.” (Sohen IV, 2709; BFTS, 599) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] *bit. b.* Kabakgillerden, sürüngen gövdeli parçalı sert yapraklı, sarı çiçekler açan bir bitki ve bu bitkinin dışı yeşil kabuklu, içi kırmızı ve sulu, iri meyvesi.

[**] Lamba karpuzu.

[*] *argo* Kadın memesi: *Karpuzları daha da sarsıla sarsıla güliüyordu şimdi.* – Necati Cumalı.” (TDK, TS, 1335).

kayısı (< Far. *qaysi* قيسی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “güllillerden, sıcak veya ılık iklimlerde yetişen, çiçekleri pembemsi beyaz bir ağaç.”, 2. “bu ağacın açık turuncu renkte, eti sulu, güzel kokulu, tek ve sert çekirdekli tatlı meyvesi.” (TDK, TS, 1364) [“*Kayısı* tanelerinin çekirdeğini yere ekersen bir şey yetişmez, çünkü onu bütün olarak ekmelisin.” – Mevlânâ (Sohen VI, 5626)] anlamları dışında, şu anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Beyazı pişmiş, sarısı az pişmiş yumurta.” (TDK, TS, 1364).

kel (< Far. *kel* كل)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “kel, saçı dökülmüş kimse.” (TDK, TS, 1380) [“Başı kel yüzü çirkindi.” – Nefîsî (Sohen VI, 5864)], 2. “çıplak (doğa), yaprakları dökülmüş (bitki).” (TDK, TS, 1380) (“*kel* bir ağaç”), 3. “gelişmemiş, cılız (bitki).” (TDK, TS, 1380) [“Söğüt kuru ve *kel* olunca yaprağı ve meyvesi olmaz / Kim onun başında hareket eder, rüzgârdan korkmadan.” – Mevlânâ (Sohen VI, 5864)] anlamları dışında, çok yaygın olmasa da aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[**] İçinde az eşya bulunan.” (TDK, TS, 1380).

kelepçe (< Far. *kelebçe* كلبچه)

Kelime, Farsçada *golb* “süs için takılan halka, bilezik.” (Sohen VI, 5569) şeklinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise aşağıdaki anlamlarda kullanılır:

“[*] Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka: *Kafile kelepçe, zincir ve pranga sesleri ile meydanı geçti.* – Falih Rıfkı Atay.

[*] *tek*. Kablo, boru vb. şeyleri bir yere bağlı tutmak için kullanılan halka veya kelebek.” (TDK, TS, 1381).

kelle (< Far. *kelle* كله)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “baş, kafa.” (TDK, TS, 1382) [“Abbas’ın büyük *kellesi* ve felçli ayakları vardı.” Sâdık Hidâyet (Sohen VI, 5893)], 2. “ekinlerdeki başak.” (Sohen VI, 5893; TDK, TS, 1382; BFTS, 1129) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Koyun, kuzu ve keçinin pişirilmiş başı.

[**] Külçe biçimindeki şeker: *Şekerin kellesi yetmiş üç kuruştan satılıyor.* – Attila İlhan” (TDK, TS, 1382).

keman (< Far. kemān کمان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yay.” (TDK, TS, 1383) [“Rüzgâr gibi veya *kemandan (yaydan)* fırlayan ok gibi hareket ettiler.” – Sâdık Hidâyet (Sohen VI, 5915)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz: *Açık sarı saçlı, zayıf bir kadın keman çalıyordu.* – Ömer Seyfettin.” (TDK, TS, 1383).

kemer (< Far. kemer کمر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bele dolayarak toka ile tutturulan, kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı, bel kayışı.” (Sohen VI, 5925; TDK, TS, 1384; BFTS, 1133) anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Etek, pantolon vb. giysilerin bele gelen bölümü.

[*] Emniyet kemeri.

[*] Katmanlı kayaçlarda bir kıvrımın kabarık tepe yeri, tekne karşısı.

[*] Tümsekli: *kemer burun.*

[*] Kemiklerden oluşan yay biçimindeki yapı: *kaş kemeri, ayak kemeri.*

[*] İki sütun veya ayağı birbirine üstten yarım çember, basık eğri, yonca yaprağı vb. biçimlerde bağlayan ve üzerine gelen duvar ağırlıklarını, iki yanındaki ayaklara bindiren tonoz bağlantı: *Büyük bir camiydi bu. Minareleri, kubbeleri, kemerleri ve parmaklıklı pencereleri filan hepsi tamamdı.* – Oğuz Atay.

[*] Özellikle yolculukta kullanılan, üzerinde altın, para yerleştirmeye yarar gözleri olan meşin kuşak.” (TDK, TS, 1384).

kenar (< Far. kenār کنار)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka.”, 2. “kıyı, sahil.” (Sohen VI, 5945; TDK, TS, 1386; BFTS, 1136), 3. “merkezden uzak olan, kuytu, ıssız, sapa, تنها yer.” (TDK, TS, 1386) [“Keşke bir *kenarda* dinlenebilseydik.” (Sohen VI, 5945)], 4. “yan.” (TDK, TS, 1386) [“Ali’nin *kenarında (yanında)* oturdum.” (Sohen VI, 5945)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Bir şeyi çevreleyen çizgi.

[*] Pervaz, çizgi, antika, baskı vb. çevre süsleri: *Bu mendilin kenarı ötekinden daha sade.*

[*] Bir biçimi sınırlayan çizgilerden her biri: *Bir üçgenin kenarları.*” (TDK, TS, 1386).

kepçe (< Far. kefçe کفچه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “sulu yiyecekleri karıştırmaya ve dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık; bu kaşığın alabildiği miktarda olan.” (TDK, TS, 1391-1392) [“Erimiş kuyruk yağı, bir *kepçe* biber, tuz ve zerdeçal attılar.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen VI, 5852)] anlamları dışında, şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Erimiş madeni kalıba dökmek için kullanılan büyük kaşık.

[*] Saplı bir çembere geçirilmiş olan, balık veya kelebek tutmada kullanılan ağı.

[*] Tahıl, kömür, kum vb.nin yüklenip boşaltılmasında kullanılan, tek veya iki çeneden oluşmuş motorlu araç.

[*] *den.* Gemilerde, ortasında dümenevi bulunan yuvarlak kış çıkıntısı.

[*] *sp.* Güreşte hasmın arkasından bacakları arasına el sokma oyunu.” (TDK, TS, 1391-1392).

kereste (< Far. kārāste کاراسته)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tomrukların boyuna biçilmesiyle elde edilen ve marangozlukta kullanılan nitelikli ağaç.” (TDK, TS, 1393; www.vajehyab.com/?q=%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D9%87&d=en) anlamı dışında, şu anlamlarda da kullanılır:

“[*] Ayakkabı yapımında kullanılan gereç.

[*] Kaba saba kimse, kalas: *Gözünü oyarım vallahi kereste!* – Sait Faik Abasıyanık.” (TDK, TS, 1393).

kese (< Far. kīse کيسه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “cepte taşınan içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba ve bu küçük torba miktarında olan.” (TDK, TS, 1395) [“Duvara yaslandı, *kesesini* cebinden çıkardı.” (Sohen VI, 6039)], 2. “bazı şeylerin üzerine geçirilen, kumaştan çanta biçiminde kap.” (Sohen VI, 6039; TDK, TS, 1395), 3. “yıkınırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez.” (TDK, TS, 1395) [“Tellak gitti ve geri döndü, kendi keçe *keselerinden* birini getirdiğini gördüm.” (Sohen VI, 6039)], 4. “bir kimsenin mal varlığı.” (TDK, TS, 1395) [“Lahey’den hareket etme zamanı geldiğinde ücreti, kendi *kesesinden* başbakanın muhasebecisine ödedi.” (Sohen VI, 6039)], 5. “organizmanın bazı boşlukları.” (TDK, TS, 1395) [“safra *kesesi*” (Sohen VI, 6039; BFTS, 1146)] anlamları dışında, şu anlamlarda da kullanılır:

“[*] *bit. b.* Su bitkilerinde içi hava ile dolu olan ve bitkinin suda yüzer durumda kalmasını sağlayan şişkinlik,

[*] *tar.* Beş yüz kuruşluk para birimi.” (TDK, TS, 1395).

kilit (< Far. *kelīd* / *kilīd* کلیلد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “anahtar, düğme gibi takılıp çıkarılabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma aleti.” (TDK, TS, 1440) [“Anahtarı, *kilitte* çevirdim ve kapıyı açtım.” (Sohen VI, 5903)] anlamı dışında, şu anlamlarda da kullanılır:

“[*] *den.* Bir yanı değirmi, öbür yanına demir çubuk geçirilmiş olan yarım halka.

[*] *hlk.* Atların alnından alt çenesine uzanan beyazlık.” (TDK, TS, 1440).

köhne (< Far. *köhne* کهنه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “eskimiş, yıpranmış, bakımsız kalmış.” (TDK, TS, 1495) [“Cihangir, *köhne* (*eski*) ve yeni elbisesini kaldırdı.” (Sohen VI, 6030)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] İçinde yaşanan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı: *Köhne bir düşünce.*” (TDK, TS, 1495).

kök (< Far. *kük* کوک)

Kelime, Farsçada müzikte “akort; ayar; yüksek ses.” (Sohen VI, 6007; BFTS,1142) gibi anlamlara gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır:

“[*] *müz.* Sazı kurmaya yarayan burgu.” (TDK, TS, 1495).

kör (< Far. *kür* کور)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “görme engelli.” (TDK, TS, 1501) [“Gözlerim bağlı, *körler* gibi yürüyordum.” (Sohen VI, 5991)], 2. “arkası tıkalı olan veya işlek olmayan” (Sohen VI, 5991; TDK, TS, 1501), 3. “duyarlılığını yitirmiş.” (TDK, TS, 1501) [“Cin’in bismillahtan kaçtığı gibi aşkın saadetinden *kör* olmuş.” (Sohen VI, 5991)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanıldığı görülür:

“[*] Keskinliği yeterli olmayan: *Günün birinde ihtiyar çoban koyunun birini kör bir makasla kırkıyordu.* – İsmail Hakkı Baltacıoğlu.

[*] Az aydınlık veren: *Ampulün kör ışığı, dükkânı alaca bir loşluğa boğmuştu.* – Mahmut Yesari.

[*] Kötü: *Vakıa bu kör siyaset yüzünden Türklük Rumeli'den çıktı.* Yahya Kemal Beyatlı.

[*] Olguları sezme ve kavrama yetisi, dikkati olmayan.” (TDK, TS, 1501).

köşe (< Far. *güşe* گوشه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “birbirini kesen iki çizginin, iki düzlemin oluşturduğu açı.” (TDK, TS, 1505) [“Halının köşesini kaldırdı, değeri ve ölçüsü *köşede* yazıyordu.” (Sohen VI, 6295)], 2. “yer, yan.”, 3. “kimsenin kolay kolay uğramadığı yer.” (Sohen VI, 6295; TDK, TS, 1505; BFTS, 1182), 4. “tenha veya ücra yer.” (TDK, TS, 1505) [“Kendim bir *köşede* dolaşıyorum.” (Sohen VI, 6295)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] İki duvarın birleştiği girintili veya çıkıntılı yer: *Seniha Hanım parmağını odanın köşesine uzattı.* – Peyami Safa.

[*] İki sokağın veya caddenin kesiştiği yer: *Türk kadınları alacalı bir ipek kumaş gibi köşeye birikmişlerdi.* – Ömer Seyfettin.

[*] Futbol, hentbol, su topunda kale çizgilerinin kesişme noktalarından her biri.” (TDK, TS, 1505).

köy (< Far. *küy* کوی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yeri.” (TDK, TS, 1509) [“Bırak beni, senin *köyünde* lime lime etsinler ben ölümden korkmuyorum.” (Sohen VI, 6023)] anlamı dışında, şu anlamda da kullanılır:

“[*] Köy halkı.” (TDK, TS, 1509).

kulübe (< Far. *kulbe* کلبه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “kerpiç, saman veya ağaçtan yapılmış küçük, basit, ilkel ev.” (TDK, TS, 1523) [“Çöldeki çadırlarda ve köylülerin *kulübelerinde* büyüdük.” (Sohen VI, 5880)] anlamı dışında, şu anlamlarda da kullanılır:

“[*] Bir yeri beklemekle görevli kimsenin içinde bulunduğu küçük barınak: *Nöbetçi kulübesi.*

[*] Hayvanlar için yapılmış barınak: *Köpek kulübesi.*

[*] Alçak gönüllülük göstermek amacıyla “ev” anlamında kullanılan bir söz.” (TDK, TS, 1523).

kumbara (< Far. **humbere** / **humbere** همبره / خمیره)

Kelime, Farsçada “küçük, küçük küp.” (Sohen IV, 2826; BFTS, 611) anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

[*] Para biriktirmek için kullanılan, bozuk veya kâğıt para atılan deliği olan, metal, toprak, plastikten yapılmış küçük kap.

[*] *tar. Humbara.*” (TDK, TS, 1524).

külâh (< Far. **kulâh** كلاه)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “erkeklerin giydiği genellikle keçeden, ucu sivri veya yüksek başlık.” (TDK, TS, 1556) [*“Külâhlarıyla antika eserlerin peşine düştüler.”* (Sohen VI, 5872)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir:

[*] İçine bazı şeyler koymak için huni biçiminde bükülmüş kâğıt kap ve bu kabın alacağı miktarda olan: *Dışarıda, bahçede, meydanda bekleyen mektep çocuklarına birer külâh şeker dağıtıldı.* – Yahya Kemal Beyatlı.

[*] Birine oyun oynamak oyun, hile.” (TDK, TS, 1556).

külçe (< Far. **külçe** کلبچه)

Kelime, Farsçada “bir ekmek türünü.” (Sohen VI, 5902) karşılıken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

[*] Eritilerek kalıba dökülmüş olan: *Yüzlerce yıllık gözyaşı, bir külçe altına değmez.* – Falih Rıfkı Atay.

[*] Yığın durumundaki nesnelere oluşturduğu küme: *Bu vücut, bütün azası kırılmış, birbiri üstüne yığılmış bir külçe hâlinde.* – Yakup Kadri Karaosmanoğlu.” (TDK, TS, 1556).

künde (< Far. **kunde** كنده)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “güreşçinin, hasmını altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek ellerini kilitlemesi.” (Sohen VI, 5961; TDK, TS, 1560) anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

[*] Demir halka, köstek.

[*] Düzen, tuzak, oyun, hile.

[**] Suçluların ayağına bağlanan demir halka, köstek.” (TDK, TS, 1560).

küspe (< Far. kusbe كسبه)

Kelime, Farsçada “satıcı.” (Sohen VI, 56) anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılan, yağı veya suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı.

[**] Özü alınmış meyvelerin kalan bölümü.” (TDK, TS, 1564).

laf (< Far. laf لاف)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “söz, lakırdı.” (TDK, TS, 1568) [“Bütün bu üzüntü ve *laf* neden?” (Sohen VII, 6348)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir:

“[*] Konuşma.

[*] Konu, mevzu, bahis: *Lafi değiştirdi.*

[*] Sonuçsuz, yararsız söz: *Onun söyledikleri laftan ibaret.*

[*] Öyle şey olamaz, bu sözün hiçbir değeri yok anlamlarında hafifseme yollu kullanılan bir söz: *Şunu yapacaktım, bunu yapacaktım, laf!*

[*] Dedikodu.” (TDK, TS, 1568).

lale (< Far. lāle لاله)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “zambakgillerden, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi.” (TDK, TS, 1573) [“Bahçesinin bir köşesine *lale* ekmişti.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen VII, 6354)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Meyve koparmak için ucuna üçlü veya dörtlü bir çatal geçirilmiş sırık.

[*] *tar*: Ağır hapis mahkûmlarının boynuna geçirilen demir halka.” (TDK, TS, 1573).

leblebi (< Far. leblāb / liblāb لبلاب)

Kelime, Farsçada “boru çiçeği, tarla sarmaşığı.” (Sohen VI, 6376; BFTS, 1195) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılır:

“[*] Dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup çerez olarak yenen nohut.” (TDK, TS, 1580).

leş (< Far. lāşe لاشه)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “kokmuş hayvan ölüsü” (TDK, TS, 1582) [“Köyün uzak bir köşesine, ağaca, bir *leş* asmışlardı.” (Sohen VII, 6346)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanıldığı görülür:

“[*] Çok kötü kokan.” (TDK, TS, 1582).

mehter (< Far. mihter مهتر)

Kelime, Farsçada “daha büyük; ileri gelen; peygamber.” (Sohen VII, 7515; BFTS, 1447) anlamlarına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] *tar*: Mehter takımında görevli kimse.

[*] Mehter takımı.

[**] Çadırlara bakan uşak.” (TDK, TS, 1645).

mekik (< Far. mekük مكوك)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “el veya otomatik dokuma tezgâhlarında atkı veya argaç denilen ve enine olan iplikleri, uzunlamasına olan arışların arasından geçirmeye yarayan masuralı araç.” (TDK, TS, 1646) [“*Mekik* tezgâhının çok hoş sesi vardı. Yanından geçtiğimiz evlerin bazılarında tarağın tak tak sesini ve *mekişin* atış sesini duyuyorduk.” (Sohen VII, 6537)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Oya yapmakta kullanılan, kemik, ağaç veya plastikten, iki ucu sivri, arasından iplik geçecek bir yarığı bulunan küçük araç.

[*] Genellikle karın kaslarının güçlendirilmesi için yapılan beden hareketi.

[*] *gök b.* Uzay gemisi.” (TDK, TS, 1646).

menteşe (< Far. bend+keşe بند كشه)

Kelime, Farsçada “küçük geçit.” anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamda kullanılır:

“[*] Kapı, pencere, mobilya kapakları vb. açılır kapanır şeylerde kullanılan, bir mille birbirine tutturulmuş, biri sabit, öbürü hareketli iki parçadan oluşmuş metal parça, reze.” (TDK, TS, 1653).

mercimek (< Far. merdumek مردمك)

Kelime, Farsçada “gözbebeği.” (Sohen VII, 6873; BFTS, 1304) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] *bit. b.* Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi.

[*] Bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, kırmızı, sarı veya yeşil, yuvarlak ve yassıca tohumu, yasmık.” (TDK, TS, 1656).

mert (< Far. merd مرد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “alp, kahraman, yiğit.” (TDK, TS, 1660) [“Bıçağını yere saptı ve *merdi* istedi.” (Sohen VII, 6865)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Sözünün eri, güvenilir (kimse), erkek.

[*] Gözü pek, düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen (kimse), mert.

[*] Delikanlı, genç erkek.” (TDK, TS, 1660).

meşe (< Far. bişe بيشه)

Kelime, Farsçada “koru, koruluk; orman” (Sohen II, 1152; BFTS, 311) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlara gelir:

“[*] *bit. b.* Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı.

[*] Bu ağaçtan yapılan.” (TDK, TS, 1663).

meze (< Far. meze مزه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “içki içilirken yenilen yiyecek.” (TDK, TS, 1674) [“Rakıyı, *mezesiz* içememeye alıştım.” (Sohen VII, 6931)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Eğlence, alay.” (TDK, TS, 1674).

mum (< Far. mūm موم)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindirik biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracı.” (TDK, TS, 1709) [“Çıkığı yerine oturttu, yumurta sarısı, bal ve *mumla* bağladı.” (Sohen VII, 7502)], 2. “bal mumu.” (Sohen VII, 7502; TDK, TS, 1709; BFTS, 1444) anlamları dışında, şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Işık şiddeti birimi, kandela.

[*] Bazı böcekler ve bitkiler tarafından salgılanan, böceklerin deri ve tüylerini, bitkilerin yüzeyini kaplayarak koruyucu görev yapan, içinde serbest yağ asitleri, alkoller ve doymuş hidrokarbonlar bulunan esterler: *En bilinen mum, arıların yaptığı bal mumudur.*” (TDK, TS, 1709).

müjde (< Far. müjde مژده)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “muştuluk.” (TDK, TS, 1724; BFTS, 1316), 2. “sevindirici haber, muştı.” (TDK, TS, 1724) [“*Müjde* olmadan eğer can verirsem revadır / Çünkü bu *müjde* canımızın güvenliğidir.” – Ebu'l-Kâsım Firdevsî (Sohen VII, 6936)] anlamları dışında, aşağıda verilen anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Sevindirici haber verileceği zaman söylenen bir söz: *Müjde! Bir oğlunuz oldu.*” (TDK, TS, 1724).

namlu (< Far. nāmlū ناملو)

Taradığımız Farsça sözlüklerde rastlamadığımız ancak *Türkçe Sözlük*'te Farsça olarak verilen kelime, Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Tüfek, tabanca, top vb. ateşli silahların ucunda bulunan boru biçimindeki parça.

[*] Kasatura, kılıç, meç, bıçak vb. kesici silahların uzun ve keskin bölümü.” (TDK, TS, 1750).

nazik (< Far. nāzik نازك)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “özen, dikkat gösterilmezse kırılabilen, bozulabilen, kötüleşebilen.” (TDK, TS, 1756) [“Boynunun beyazından âşikârların kanı görünür / Şarap *nazik* kadehte öyle âşikâr olabilir.” (Sohen VIII, 7639)], 2. “ince yapılı, narin.” (TDK, TS, 1756) [“Cennetin gül bahçesinin bahçıvanının imkânı yoktur / Senin güzel boyundan daha *nazik* fidan ekmesinin.” (Sohen VIII, 7639)], 3. “dikkat isteyen, özen gerektiren.” (TDK, TS, 1756) [“Her nerede büyük, önemli ve *nazik* bir olay meydana gelse, o yok oluşta senin nefsin ve işretin, ülken ve şehirlerin görünür.” (Sohen VIII, 7639)] anlamları dışında aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Gerekli önlemler alınmadığında daha kötü olan, kritik: *Şimdi devleti tehlikeden kurtaracak pek nazik zamandır.* – Abdülhak Şinasi Hisar.” (TDK, TS, 1756).

nevruz (< Far. *nev+rüz* نوروز)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “eski takvimlere göre yılın ve baharın ilk günü sayılan martın yirmi birine rastlayan gün. (TDK, TS, 1768) [“Bu pehlivan gibi adamlar, her yıl renkli nevruz elbiselerini giyer, gençlik yıllarını yâd ederler.” (Sohen VIII, 8024)], 2. “çiçekleri aslanagzına benzeyen, türlü renkte bir kır bitkisi” (Sohen VIII, 8024; TDK, TS, 1768) anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] *bit. b.* Nevruz otu.” (TDK, TS, 1768).

nişan (< Far. *nişān* نشان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “işaret, iz, belirti.” (TDK, TS, 1773-1774) [“Herkes yokuştaydı... Sonra her dümdüz oldu ufka kadar hiçbir çizgi ne sokak ne ev *nişanı* vardı.” – Huşeng Golşîrî (Sohen VIII, 7821)], 2. “hedefi vurmak için silah, ok vb.ne gerekli doğrultuyu verme.” (Sohen VIII, 7820; TDK, TS, 1773-1774) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma.

[*] Hedefi vurmak için silah, ok vb.ne gerekli doğrultuyu verme.” (TDK, TS, 1773-1774).

orospu (< Far. *rūspī* روسپی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “hayat kadını, fahişe.” (TDK, TS, 1813) [“Uzak dur ey alçak *orospu*... git, sen kimsin?” – Sâdık Hidâyet (Sohen IV, 3735)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Kolay elde edilen, düşük ahlaklı kadın.” (TDK, TS, 1813).

pafta (< Far. *bāfte* بافته)

Kelime, Farsçada “örülü; dokunmuş; kumaş; yaygı.” (Sohen II, 788; BFTS, 255) gibi anlamlara gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Bir bölgenin kadastro durumunu gösteren değişik malzemeler üzerine yapılmış parselleme çizgilerinin bütünü: *Kayınbabası, paftanın üstüne eğilmişti o yağmurlu öğle sonrasında.* – İnci Aral.

[*] Yivaçar.” (TDK, TS, 1874).

papuç (< Far. pā+pūş پاپوش)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ayakkabı.” (TDK, TS, 1873) [“Susen’in elbisesi çok sade *pabuçları* beyazdı.” – Sâdık Hidâyet (Sohen II, 1222)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Masa, sandalye vb. mobilyaların ayaklarına takılan metal veya plastik eklenti.

[*] *fiz.* İletken telleri elektrik birimlerine bağlayan veya cıvatalı bağlantıyı sağlayan parça.

[*] *mim.* Bina kolonlarının temeldeki basma yüzeyinin geniş ve daha güçlü olarak yoğunlaştırılmış bölümü.” (TDK, TS, 1873).

para (< Far. pāre پاره)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “devletçe bastırılan kâğıt veya metalden ödeme aracı, para.” (TDK, TS, 1883; BFTS, 323) anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Kazanç: “*Balıkçılıkta para vardır ama dalgıçlık kadar da genç işidir.* – Sait Faik Abasıyanık.

[*] Kuruşun kırkta biri.” (TDK, TS, 1883).

pare (< Far. pāre پاره)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “parça, kısım.” (Sohen II, 1238; TDK, TS, 1889; BFTS, 231) anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Tane, adet: *Hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi / Yeni doğmuş ayı gördükleri yerden geliyor.* Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 1889).

pamuk (< Far. panbuḳ پنبه / پنبق)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ebegümecigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi; bu bitkinin işlenmiş biçimi; bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış.” (Sohen II, 1419; TDK, TS, 1878) anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanıldığı görülür:

“[*] Halı, kilim vb. yaygıların üzerinde oluşan, uçuşabilen toz kümecikleri.” (TDK, TS, 1878).

pazar (< Far. *bāzār* بازار)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer.”, 2. “belli bir şeyin satıldığı yer.” (Sohen II, 750; TDK, TS, 1903; BFTS, 249-250) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Alışveriş: Allah hayırlı pazar versin.

[*] Cumartesi ile pazartesi arasındaki gün: *Pazar sabahı odalarına çay istemişlerdi.* – Yusuf Atılgan.” (TDK, TS, 1903).

pençe (< Far. *pence* پنجه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları.”, 2. “etkisinden kurtulmak olanaksız, etkisi çok olan güç.” (TDK, TS, 1910) [“Hoş kokulu güzellik dilberlerin *pençesidir* / Kıyamete kadar onda sevgili kalmaz.”-İslâmî Nedûşen (Sohen II, 1427)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Ayakkabının tabanındaki kösele.” (TDK, TS, 1910).

perakende (< Far. *perākende* پراکنده)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “düzenli olmayan, ayrı ayrı, dağınık, saçılmış.” (TDK, TS, 1911) [“*Perakende (dağınık)* orduyu çağırdım, bu yığılı büyük hazineyi dağıttım.” – Ebu’l-Kâsım Firdevsî (Sohen II, 1298)] anlamı dışında, şu anlamları da vardır:

“[*] Malların teker teker veya birkaç parça durumunda azar azar satılmasına dayanan (satış biçimi), toptan karştı.

[*] Bu biçimde alınan veya satılan.” (TDK, TS, 1911).

perde (< Far. *perde* پرده)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.” (TDK, TS, 1912) [“Evin kapısı ve odanın *perdesi* bu halkın zevki sefasının bir örneğidir.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen II, 1318)], 2. “sinema perdesi.”, 3. “bir sahne eserinin büyük bölümlerinin her biri.”, 4. “bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi.”, 5. “bu ses derecelerini sağlamak için çalgılarda bulunup parmaklarla basılan yer.”, 6. “seste pes perde.” (Sohen II, 1318; TDK, TS, 1912; BFTS, 346) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir:

“[*] İki yeri birbirinden ayıran bölme.

[*] Doğruyu görmeye engel olan şey: *Bu sözü duyunca gözlerimdeki perde kalkiverdi.*

[*] *hay. b. Kaz, ördek, martı gibi hayvanların parmaklarını birbirine bitıştiren zar.*

[*] *tıp Katarakt.*” (TDK, TS, 1912).

perhiz (< Far. **perhiz** پرهیز)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “diyet.” (TDK, TS, 1913) [*Perhiz* yapmak, hastalığın yok olmasını sağladı.” (Sohen II, 1351)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] *din b. Hristiyanların ve Yahudilerin belli günlerde et, yağ vb. yiyecekleri yemeden tuttıkları oruç.*” (TDK, TS, 1913).

peşin (< Far. **pīşin** پیشین)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “önce, önceden.” (TDK, TS, 1917) [*Peşin (önceki)* günleri hatırlamak, küllerin arasından semenderlerin çıkmasına benzer.” – Pervîz Nâtil Hanlerî (Sohen II, 1520)], 2. “bir alışverişte, alışveriş yapıldığı anda, alınan şeyin tesliminden önce veya teslimiyle birlikte ödenen, veresiye karşıtı.” (Sohen II, 1520; TDK, TS, 1917) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir:

“[*] Çalışmadan verilen (ücret, aylık): *O, peşin parayla çalışıyor.*

[*] Toptancıdan bir malı çok miktarda veresiye aldıktan sonra piyasada değerinden daha aşağıya peşin olarak satma, spot.” (TDK, TS, 1917).

peşkeş (< Far. **pīş+keş** پیشکش)

Kelime, Farsçada “ikram; hediye.” (Sohen II, 1516; BFTS, 399) anlamlarına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılır:

“[*] Yaranmak amacıyla uygunsuz olarak verilen şey.” (TDK, TS, 1917).

post (< Far. **pūst** پوست)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “hayvan derisi.” (TDK, TS, 1940) [*Öküzün postunu sepilediler ve kendilerine sakladılar.* – Bel’amî (Sohen II, 1439)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamları da vardır:

“[*] *din b. Tarikatlarda şeyhlik makamı: Hacı Bektaş postu.*

[*] Makam: *Kiminin meselesi geçim, kiminin seçim, kiminin post.* – Orhan Veli Kanık.

[*] Bazı deyimlerde “can” anlamında kullanılan bir söz.” (TDK, TS, 1940).

pul (< Far. pül پول)

Kelime, Farsçada “para, banknot.” (Sohen II, 1452; BFTS, 381-382) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Posta parası karşılığı mektup zarfı, kartpostallara ve damga resmine karşılık kâğıtlara yapıştırılan, basılı küçük kâğıt parçası: *Mektuplarına kendi pullarını yapıştırırlar, kendi memurlarıyla sevk ederlerdi.* – Falih Rıfkı Atay.

[*] Bazı giysilerde süs olarak kullanılan parlak, incecik, genellikle metal levhacık: *Arkasında bir omzu tamamıyla açık, altın pul işlemeli bir akşam tuvaleti vardı.* – Halide Edip Adıvar.

[*] Tavla oyununda kullanılan, plastik, tahta vb.nden yapılmış yassı yuvarlak levhacık.

[*] Vida, cıvata vb. şeylerin boynuna geçirilen, ortası delik metal levhacık.

[*] Propaganda amacıyla kullanılan yazılı küçük kâğıt.

[*] Küçük ve ince tabakacıklar.

[*] *bit. b.* Üzerinde bulunduğu organa yapışık, biçim ve yapıca çok basit yaprakların her biri.

[*] *hay. b.* Balıkların, sürüngenlerin ve bazı kuşlarla memelilerin vücudunu kaplayan boynuzsu, sert levhacık: *Bir adamla minimini bir kız çocuğu elleri balık pulu içinde balık avlıyordu.* – Sait Faik Abasıyanık.” (TDK, TS, 1951).

put (< Far. but بت)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bazı ilkel toplumlarda doğüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem, fetiş.” (TDK, TS, 1954) [“Sumenat’ta fildişinden bir *put* gördüm / Cahiliyedeki Menat gibi mücevher kakmalıydı.” Sa’dî Şîrâzî (Sohen II, 823)] anlamı dışında, şu anlamı da vardır:

“[*] *din b.* Haç.” (TDK, TS, 1954).

renk (< Far. reng رنگ)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum.” (TDK, TS, 1973) [“Bana göre siyah saçlılarla siz esmerlere kahverengi *renk* yakışmaz.” – Bozorg Alevî (Sohen VI, 2398)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamları da vardır:

“[*] Nitelik: *İşin rengi değişti.*

[*] Çeşitlilik.” (TDK, TS, 1973).

sade (< Far. sâde ساده)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz.” (TDK, TS, 2000) [“O kıvrık ağır türbanı, küçük keçe şapkaya yerleştirerek *sade* bir hale getirdim.” Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen V, 3967)], 2. “yalın, süssüz, anlaşılır olan (üslup, anlatım).” (TDK, TS, 2000) [“Mektuba verdiğim cevabı, *sade* ve süssüz bir kâğıda yazmışım.” (Sohen V, 3967)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamları da vardır:

“[*] Şeker katılmamış (kahve): *Sade kahve*.

[*] Yalnızca, yalnız, ancak, sadece: “*Sade, derenin iki tarafına sıralanan kavak ve ceviz ağaçlarını seyretmek bile insana sonsuz bir zevk veriyor.* – Ethem İzzet Benice.” (TDK, TS, 2000).

sahte (< Far. sâhte ساخته)

Kelime, Farsçada “(kişi aracılığıyla) yapılmış, hazırlanmış” (Sohen V, 3965; BFTS, 769) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, düzme, düzmece: “*Köylü kadınlar boyunlarında sıra sıra sahte altınlar... taşırlandı.* – Yahya Kemal Beyatlı.

[*] Uydurma.

[*] Gerçek olmayan, yalancı: *Edebiyat dünyamız tereciye tere satmaya kalkışan sahte şöhretlere, üçkâğıtçılara kısa bir zaman için katlanıyor.* – Behçet Necatigil.

[*] Yapmacık: *Öteki çocuklar mum kesilmişler, sahte bir sessizlikle sahte bir hamaratlık gösterisi içinde birer disiplin modeli olmuşlardı.* – Çetin Altan.” (TDK, TS, 2010).

sarhoş (< Far. ser+hoş سرخوش)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan (kimse), esrik, mest, sermest, başı dumanlı, kafası bulutlu, kafası iyi, kafası dumanlı, kafası kıyak.” (TDK, TS, 2035) [“Külahlı böyle yana kaymış *sarhoş* sufi, iki kadeh içse karışır sarığa da.” Hâfız-ı Şirâzî (Sohen V, 4127)], 2. “hoşa giden bir etki ile kendinden geçmiş olarak, esrik” (Sohen V, 4127; TDK, TS, 2035; BFTS, 806) anlamları dışında, aşağıdaki anlamı da vardır:

“[*] Bir şeyden çok fazla mutluluk duyan: *Zafer sarhoşu.*” (TDK, TS, 2035).

sehpa (< Far. se+pā سه پا)

Kelime, Farsçada “üç ayaklı.” (BFTS, 843) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Üstüne bir şey koymaya yarayan ayaklı destek, çatki.

[*] Küçük masa.

[*] Darağacı.

[*] Ressamın üzerinde çalıştığı tablosunu yerleştiği genellikle tahtadan yapılmış destek.” (TDK, TS, 2058).

sepet (< Far. seped سپد)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “saz, kamyş, ince dal veya tellerden hasır biçiminde örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap.” (TDK, TS, 2067) [“Üzerinde meyve *sepeti* olan bir masa da önümdeydi.” – Huşeng Golşîrî (Sohen V, 4010)], 2. “bu kabın aldığı ölçüde.”, 3. “basketbolda sayı kazanmak için, içine top atılmaya çalışılan demir çembere geçirilmiş altı açık ağ.” (Sohen V, 4010; TDK, TS, 2067) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülür:

“[*] Bu kap biçiminde örülerek yapılmış: *Sepet sandık. Sepet araba.*

[*] *den.* Sazdan örülmüş balık kapanı.

[*] Motosikletin yan tarafında bulunan, tek yolcu taşımak üzere hazırlanmış ayrı bölüm.” (TDK, TS, 2067).

seray (< Far. serāy سرای)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı, saray.” (TDK, TS, 2033-2034) [Hacibu’l-dovle *Sarayı*, Tahran pazarındadır.” (Sohen V, 4103)], 2. “görkemli, ihtişamlı yapı.” (TDK, TS, 2033-2034) [“*Saraylar* gördüler, her biri yüce cennet gibiydi.” – Nizâmî Arûzî Semerkandî (Sohen V, 4103)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı görülür:

[*] Kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı: *Emniyet Sarayı. Spor ve Sergi Sarayı.*

[*] Görkemli ve gösterişli yapı: *Bu ev bir saray.*

[*] Devlet başkanı ve çevresi: *Saraydan çağrılmış.*” (TDK, TS, 2033-2034).

serbest (< Far. ser+best سربست)

Kelime, Farsçada “tamamen, hepsi.” (Sohen V, 4113) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] Tutuklu veya bağımlı olmayan, özgür, hür.

[*] Hiçbir şarta bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen, erkin.

[*] Zamanını istediği gibi kullanabilen, yapacak bir işi olmayan: *Öğleyin serbestim, gelebilirsiniz.*

[*] Bazı kurallara bağlı olmayan: *Serbest ticaret. Serbest nazım.*

[*] Sıkılmadan, şaşırmadan konuşan ve davranan.

[*] Ağırbaşlı olmayan, hoppa (kadın).

[*] Hareketi herhangi bir biçimde engellenmeyen: *Serbest geçiş.*

[*] Rahat, özgür, bağımsız bir biçimde: *Ötekilere de pek serbest davranır isem de onlar benden utanırlar.* – Memduh Şevket Esenal.” (TDK, TS, 2069).

sermaye (< Far. ser+māye سرمایه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “ekonomi bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı, anamal, başmal, kapital.”, 2. “genelev kadını.”, 3. “varlık, servet.” (Sohen V, 4159; TDK, TS, 2072; BFTS, 811-812) anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Konu: *Bu lakırtı, bir hafta havuzlu kahvenin sermayesi oldu.* – Refik Halit Karay.” (TDK, TS, 2072).

sersem (< Far. sersām سرسام)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “düşünmeden hareket eden, ne yaptığının farkında olmayan.” (TDK, TS, 2074) [“O manzarayı görmekten eşyalara dokunmaktan *sersem* ve şaşkın bir haldeydiler, dilleri tutulmuştu.” – Kadî (Sohen V, 4139)] anlamı dışında aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan: *Gürültüden sersem oldum.*” (TDK, TS, 2074).

serseri (< Fars. serseri سرسری)

Kelime, Farsçada “dikkatsizce; umursamazca.” (Sohen V, 4141; BFTS, 808) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] Belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş (kimse), hayta: *Hayran Baba'yı bir serseriyle birlikte demirlemişlerdi.* – Falih Rıfkı Atay.

“[*] Tutarsız, beğenilmeyen davranışları olan (kimse): *Ah, seni serseri, rezil, alçak seni! Demek bana başkaldırıyor sun!* – Nazım Hikmet.

“[*] Belli bir hedefi olmayan, belli bir hedefe atılmamış olan, rastlantıyla gelen (kurşun, mayın vb.): *Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu.* – Ömer Seyfettin.

“[*] Amaçsız: *Birkaç gün serseri bakışlarla ona baktı.* – İsmail Hakkı Baltacıoğlu” (TDK, TS, 2074).

sert (< Far. serd سرد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “hırçın, öfkeli, hiddetli.” (TDK, TS, 2075) [“*Sert* bir şekilde oturdu, hiçbir şey söylemedi, Ulvi” (Sohen V, 4128)], 2. “kolay dayanılmayan, zor katlanılan, etkili, yumuşak karşıtı” (TDK, TS, 2075), 3. “gönül kırıcı, katı, ters” (TDK, TS, 2075) [“Sürücüden *sert* söz duymaktan usandım.” (Sohen V, 4128)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Çizilmesi, kırılması, buruşması, kesilmesi veya çiğnenmesi güç olan, pek, katı, yumuşak karşıtı: *Sert tahta.*

“[*] Esnekliği az olan, kolayca eğilip bükülmeyen: *Tabakanın sert yaylı kapağını tak diye kapatıyor.* – Tarık Buğra.

“[*] Güçlü kuvvetli: *Kapıyı kapadı, döndü, sert adımlarla ilerledi.* – Memduh Şevket Esendal.

“[*] Sarsıcı niteliği olan, çarpıcı, keskin, hafif karşıtı: *Sert şarap. Sert tütün.*

“[*] Bağışlaması, hoşgörüsü olmayan: *Birçokları beni dik ve sert olduğum için belki sevmiyorlardı.* – Memduh Şevket Esendal.

“[*] Gönül kırıcı, katı, ters bir biçimde: *Ben de ona bile bile sertçikıştım.* – Ahmet Kabaklı.

“[*] Titizlikle uygulanan, sıkı: *Sert bir yönetim.*

“[*] *dil b.* Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki tam kapalı veya yarı kapalı engellere çarpmasıyla oluşan (ünsüz), titreşimsiz, süresiz, ötümsüz, tonsuz, sedasız.” (TDK, TS, 2075).

serüven (< Far. servān سروان)

Kelime, Farsçada “yüzbaşı.” (Sohen V, 4167; BFTS, 814) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Macera: *Ben serüvenlere kul olmayacağım, serüvenler bana kul olacak.* – Attila İlhan” (TDK, TS, 2076).

siper (< Far. siper سپر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçadaki 1. “korunulacak, arkasına, altına veya içine girerek saklanılacak, yer.” (TDK, TS, 2120; BFTS, 782), 2. “askerlerin savaşta vurulmamaları ve rahat ateş edebilmeleri için kazılmış, üstü açık hendek.” (TDK, TS, 2120) [“Arkadaşımın çadırın dışındaydım, *siperle*, kılıçla, yayla.” – Ebu'l-Fazl Beyhakî (Sohen V, 4028)] anlamları dışında aşağıdaki anlamlarda da kullanılmıştır:

“[*] Yağmur, güneş ve rüzgârın etkilemediği gizli, kuytu yer, dulda: *Pencereden güneş yahut rüzgâr gelirse şu siper köşeye kaçacak.* – Refik Halit Karay.

[*] Şapka önü.

[*] *ask*. Askerlerin savaşta vurulmamaları ve rahat ateş edebilmeleri için kazılmış, üstü açık hendek: *Ateş yağmuru ikinci kat siperleri geçti.* – Aka Gündüz.

[*] Kuytu, korunulabilen: *Burası siper bir yerdir.*” (TDK, TS, 2120).

sitem (< Far. sitem ستم)

Kelime, Farsçada “zulüm, eziyet.” (Sohen V, 4042; BFTS, 784) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamda kullanılır:

“[*] Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme: *Millî Mücadele'nin başından o güne kadar Atatürk'ün en hafif bir sitemine uğramıştım.* – Yakup Kadri Karaosmanoğlu.” (TDK, TS, 2123).

sitemkâr (< Far. sitemkâr ستمکار)

Kelime, Farsçada “zalim.” (Sohen V, 4042; BFTS, 784) anlamına gelirken Türkiye Türkçesinde şu anlamda kullanılır:

“[*] Sitem edici, sitem eden.” (TDK, TS, 2122).

şalgam (< Far. şelgem شلغم)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “turpgillerden, yumru köklü bir bitki.”, 2. “bu bitkinin insan ve hayvanlar için besin olarak kullanılan etli ve tatlı kökü.” (TDK, TS, 2200) [“Çölde yanmış fakir için pişmiş *şalgam*, saf gümüştən daha iyidir.” Sa’dî Şirâzî (Sohen V, 4561)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Şalgam suyu.” (TDK, TS, 2200).

şeker (< Far. şeker شکر)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “beyaz, suda eriyen maddelerin genel adı.” (TDK, TS, 2212) [“Senin tatlı dudağından tatlandı ağzım, bu yüzden *şekerin* tadından hiç söz etme.” – Hâfiz-ı Şirâzî (Sohen V, 4525)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Şeker katılarak yapılmış lokum, akide, çikolata vb. tatlı yiyeceklerin genel adı: *Kolonya dökmekten, şeker tutmaktan, iyi gözükeceğim diye ağız etmekten yoruldu.* – Lâîfe Tekin.

[*] *tıp* Şeker hastalığı: *Yirmi gün evvel ameliyat edildiği hâlde biraz şekeri görüldüğü için henüz taburcu edilememişti.* – Haldun Taner.

[*] Sevimli, cana yakın ve güzel: *Hele bak, ne şeker şey!*” (TDK, TS, 2212).

şişe (< Far. şîşe شیشه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “içerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap; bu kabın aldığı miktarda olan.” (TDK, TS, 2227) [“Her türlü *şişeleri* var yan yana rafta sıralamıştı.” – Âli Ahmed (Sohen V, 4653)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Gaz lambasında fitil çevresine konulan cam koruyucu.” (TDK, TS, 2227).

tahta (< Far. tahte تخته)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “çeşitli işlerde kullanılmak üzere düz, enlice, uzun ve az kalın biçimde işlenmiş ağaç.” (TDK, TS, 2245) [“Meyve kutularını genellikle *tahta* kutulardan yapardı.” (Sohen V, 1650)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır.

“[*] Sebze bahçelerinde ayrılan küçük yer.

[*] Çimlenen tohumlar için bahçede hazırlanan uzun tarh: *Köylüler bu tarhlara tahta tabir eder, ekilecek her dönüm için bir tahta yapmakla övünürlerdi.* – Emine Işınsoy.” (TDK, TS, 2245).

tava (< Far. *tābe* تابه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tava, yağ kızdırma, yiyecek kızartma vb. işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap.” (TDK, TS, 2287) [“Safran yağını *tavaya* döktü ve ısıttı.” (Sohen III, 1553)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Tavada pişmiş yemek.

[*] *mdn.* Maden eritilen saplı pota: *Kurşun tavası*.

[*] Kireç karıştırılan tekne.

[*] Deniz veya göllerde suların geri çekilmesiyle kuruyan bölüm.

[*] *den.* Gemilerde borda iskelesinin alt başındaki sahanlık.

[**] Fide yetiştirmek için ayrılmış toprak bölümü.” (TDK, TS, 2287).

taze (< Far. *tāze* تازه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “yeni, zamanı geçmemiş.” (TDK, TS, 2291) [“Gerçek nasyonalizm için *taze* (*yeni*) istilahlara yapılmalı.” (Sohen III, 1572)], 2. “kuru olmayan, körpe, kuru karşıtı.” (TDK, TS, 2291; BFTS, 417), 3. “bozulmamış, bayatlamamış olan.” (TDK, TS, 2291) [“*taze* portakal suyu.” (Sohen III, 1572)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Bozulmamış, bayatlamamış olan: *Beyaz peyniri, ekmeğin taze kabuğuna sarıp ağzıma sokuyorum.* – Yusuf Ziya Ortaç.

[*] Dinç, yıpranmamış, yorulmamış: *Yüzü taze, taravetli ve güzeldi.* – Memduh Şevket Esenal.

[*] Genç kadın: *Şu köşede çocuğuyla beraber bir taze oturuyor.* – Ömer Seyfettin.” (TDK, TS, 2291).

tebeşir (< Far. *tebāşir* تباشیر)

Kelime, Farsçada bir “bitki adı.” (Sohen III, 1599) olarak geçerken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Toz zerreciklerinden oluşan, çizdiği yerde iz bırakan, beyaz veya açık renkte kireçli kaya.

[*] Bu maddeden yapılan, kara tahta, duvar vb. yüzeylere yazı yazmak için kullanılan, beyaz veya renkli çubuk: *Tahta başında, elimde tebeşir, sallanıyorum.* – Yusuf Ziya Ortaç.” (TDK, TS, 2294).

tembel (< tenbel تنبل)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “iş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan, üşengeç.” (TDK, TS, 2315) [“Ben çok *tembel* bir insanım, dünyaya yanlışlıkla gelmişim.” (Sohen III, 1910)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] Fonksiyonunu yerine getirmede yavaşlık gösteren (organ): *Galiba karaciğeri de tembel.* – Haldun Taner.” (TDK, TS, 2315).

ten (< Far. ten تن)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçadaki “beden, vücut.” (TDK, TS, 2320) [“O şişman *bedeniyle* merdivenleri zorla çıkıyordu.” (Sohen III, 1902)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] İnsan vücudunun dış yüzü, cilt.” (TDK, TS, 2320).

teneşir (< Far. tenşür تنشور)

Kelime, Farsçada “bir maddeyi çeşme veya havuz gibi yerde yıkamak.” (Sohen III, 1921) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Üzerinde ölü yıkanan ayaklı tahta, salacak, teneşir tahtası: *Ben bu duvara dayalı şeyin teneşir olduğunu bilmiyordum.* – Yakup Kadri Karaosmanoğlu.” (TDK, TS, 2321).

tenha (< Far. tenhā تنها)

Kelime, Farsçada “yalnız, tek.” (Sohen III, 1942; BFTS, 483) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] İssız.

[*] Kalabalık olmayan: *Dükkânın önü gene kalabalıkça idi ama içi tenhaydı.* – Sermet Muhtar Alus.” (TDK, TS, 2322).

terazi (< Far. terāzū ترازو)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tartı, tartma aracı.” (TDK, TS, 2327) [“Ölüm gerçeğini anlamadaki insanoğlunun çabası sıradağları *teraziyle* ölçmeye çalışması gibidir.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen III, 1678)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] İp cambazlarının dengeyi sağlamak için kullandıkları uzun sırık.

[*] *tek*. Su terazisi.

[*] *sp*. Vücudun, asılarak veya dayanarak yere paralel bulunduğu denge duruşu.” (TDK, TS, 2327).

terzi (< Far. *derzī* درزی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “giysi biçip diken kimse, dikişçi.” (TDK, TS, 2335) [“*Terzinin* zatiâtilerinin güzel boyuna uygun diktiği bir elbiseydi.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen III, 3064)] anlamı dışında, aşağıdaki anlamı da bulunmaktadır:

“[*] Giysi dikilen yer, terzihane.” (TDK, TS, 2335).

teskere (< Far. *deskere* دسکره)

Kelime, Farsçada “köy; kilise; şato.” (Sohen IV, 3204; BFTS, 654) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmıştır:

“[*] *Sedye*.

[*] Yapılarda malzeme taşımak için kullanılan, dört kollu ve iki kişinin taşıdığı tahta araç.” (TDK, TS, 2336).

testi (< Far. *destī* دستی)

Kelime, Farsçada “ele ait; elle yapılabilecek şey; elle taşınılabilecek küçük şeyler.” (Sohen IV, 3203; BFTS, 654) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] Geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı: *Yalnız çeşme başında dizleri üstüne çökmüş bir ihtiyar kadın, testisini dolduran genç kızı bekleyerek bize bakıyordu.* – Hamdullah Suphi Tanrıöver.

[*] Bu kabın alabileceği miktarda olan.” (TDK, TS, 2338).

tezgâh (< Far. *destgâh* دستگاه)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “üzerinde genellikle el veya küçük makinelerle iş görülen yapım aracı.” (TDK, TS, 2344) [“İkinci vaktinde babamdan miras kalan eski dondurma *tezgâhını*, dışarı attım.” – Cemâlzâde (Sohen III, 3187)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlara da gelir:

“[*] Genellikle dükkânlarda satıcıların önündeki uzun masa: *Bir tezgâhtan öbürüne koşuyor, bir kumaş topunu bırakıp başkasına saldıırıyordu.* – Refik Halit Karay.

[*] Kahve, meyhane vb.nde müşterilerin üzerinde yiyip içtikleri uzun masa veya büfe: *İçenlerin hepsi susmuş, kadına bakıyor; tezgâhın arkasındaki yürüyüşünü seyrediyorlardı.* – Sait Faik Abasıyanık.

[*] Tersane.

[*] *argo* Genellikle yasal olmayan bir işi yapmak için tutulan uygunsuz yol.” (TDK, TS, 2344).

tezgâhtar (< Far. destgâhdâr دستگاه دار)

Kelime, Farsçada *destgâh* şeklinde “tezgâh, araç gereç.” (Sohen IV, 3187; BFTS, 652) anlamında kullanılır. Türkiye Türkçesinde ise aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır:

“[*] Kahve, gazino, mağaza vb. yerlerde tezgâhta duran, satış yapan kimse: *Bizim hatun bir manifatura mağazasında tezgâhtardı.* – Nazım Hikmet.” (TDK, TS, 2344).

tıraş (< Far. terâş تراش)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “yontma, pürüzleri alma.” (Sohen III, 1679; TDK, TS, 2351; BFTS, 443) anlamı dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Saç veya sakalı kesme işi, yülüme: *Tıraştan sonra da bıyık, sakal yerleri belli olurdu.* – Memduh Şevket Esendal.

[*] Erkek saçını belli bir biçim vererek kesme: *Asker tıraşı.*

[*] Kesilme ve kazınma zamanı gelmiş saç ve sakal: *Üç günlük tıraşıyla hasta yatıyordu.*

[*] Bir şeyin üzerindeki pürüzleri alma, belli bir biçim vermek için yontma.

[*] *argo* Yalan, asılsız, bıktırıcı, gereksiz söz: *Bırak tıraşı, doğru konuş!”* (TDK, TS, 2351).

tohum (< Far. tuhm تخم)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane.” (TDK, TS, 2360) [“Bir sürü yeni küçük civcivler, *tohumdan* çıktılar.” (Sohen III, 1661)], 2. “soy sop, nesil.” (TDK, TS, 2360; BFTS, 440) anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılır:

“[*] Sperm, meni.

[*] Ortaya bir sonuç çıkararak, bir sonucun oluşmasına sebep olan şey: *Ruhuna ve hafızasına serpilen bu tohumlar onda zamanla çiçeklerini açar ve meyvelerini verir.* – Abdülhak Şinasi Hisar.” (TDK, TS, 2360).

tortu (< Far. *durdī* دردی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “çökelti.” (TDK, TS, 2374) [“Sirkenin *tortusunu* şiş bölgeye sürerlerse, hastalığın iyileşmesini sağlar.” – Haseb Taberî (Sohen III, 3056)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılır:

“[*] Bir şeyin bayağı, işe yaramaz duruma gelmiş olanı.

[*] Bir topluluğun soysuzlaşmış üyeleri.

[*] Kalıntı: *Baş ağrısı ile kalkmanız da olası. Her eğlencenin o kadar tortusu olacak artık.* – Haldun Taner.” (TDK, TS, 2374).

turfanda (< Far. *tervende* ترونده)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “ortak mevsimin başında ilk yetişen (meyve, sebze).” (Sohen III, 1718; TDK, TS, 2387) anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Yeni, ilk kez ortaya çıkan.” (TDK, TS, 2387).

turşu (< Far. *turşī* تورشی)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “tuzlu suda, sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze veya meyve.” (Sohen III, 1700; TDK, TS, 2388; BFTS, 446) anlamı dışında, aşağıdaki anlamda da kullanılır:

“[*] Bitkin, yorgun.” (TDK, TS, 2388).

tülbent (< Far. *ter+bend* تريند)

Kelime, Farsçada *ter* “ter” ve *bend* “bağ” şeklinde iki ayrı kelime olarak kullanılırken Türkiye Türkçesinde tek bir kelime olarak aşağıda verilen anlamlarda kullanılır:

“[*] İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez: *Orta hâlli hanımlar renkli yeldirmeler giyerler ve beyaz tülbent başörtüleri örtünürlerdi.* – Abdülhak Şinasi Hisar.

[*] Bu bezden yapılmış başörtüsü: *Mürüvvet Bacı, limon küfü tülbendini düşmesin diye bir ucundan ısırmış, elinde süzgeçle çıkageldi.* Attila İlhan.” (TDK, TS, 2398).

usta (< Far. *ustād* استاد)

Kelime, Farsçada temel anlam olarak “üniversitede ilmi derecesi yüksek kişi” anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte kelimenin “bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına

yapabilen kimse; zanaat öğreticisi.” (Sohen I, 358; TDK, TS, 2421; BFTS, 124) anlamları da vardır. Bu anlamlar dışında kelime, Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamları da içerir:

“[*] Eli uz, işinin eri, becerikli, mahir: *Bunların hepsi çok güzel sesi ve oyunun en ustaları arasından seçildi.* – Tarık Buğra.

[*] *tar.* Osmanlı Devleti’nde saraydaki cariye ve hizmetlilerin kıdemlisi.

[*] Akıl veren veya öğreten kimse: *Kız sana bir hâl olmuş, kim senin ustan?* – Refik Halit Karay.” (TDK, TS, 2421).

üstat (< Far. **ustād** استاد)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse.” (TDK, TS, 2453) [“Döneminde eşi ve benzeri yoktu şiir ilminde ustaydı.” – Kâimmakâm Ferâhânî (Sohen I, 358)] anlamı dışında, şu anlamda da kullanılır:

“[*] Genellikle erkekler arasında senli benli konuşmada kullanılan bir seslenme sözü: *Üstat! Nasılsınız?*” (TDK, TS, 2453).

yaban (< **yābān** یابان)

Kelime, Farsçada “kır, sahra, çöl.” (Sohen II, 1092; BFTS, 1583) anlamındayken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] İnsan yaşamayan ıssız yer.

[*] Vahşi olan, evcil olmayan canlı: *Yaban keçisi. Yaban kedisi.*

[*] Kendi kendine yetişen bitki: *Yaban sarımsağı.*

[*] Aile ocağından uzak olan yer: *Az değildir varmadan senin gibi yurduna / Post verenler yabanın hayduduna, kurduna.* – Faruk Nafiz Çamlıbel.

[*] İssiz: *Yalnız, yaban ormanda yaşayan yerliler bu zehrin ilacını bilirler.* – Falih Rıfki Atay.

[*] Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse: *Yerliler bize yaban derler ve aramıza katılmazlardı.* – Falih Rıfki Atay.” (TDK, TS, 2495).

yahut (< Far. **yā+hūd** یاخود)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “veya, ya da.” (TDK, TS, 2504; BFTS, 1583) anlamı dışında, şu anlamda da gelmektedir:

“[*] Bir düşünceden cayıldığında “daha doğrusu, iyisi” anlamlarında kullanılan bir söz.” (TDK, TS, 2504).

yâran (< Far. *yārān* یاران)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçadaki “dostlar, arkadaşlar.” (TDK, TS, 2533) [“*Yaranların (dostların)* sohbetinin lezzetinden mahrum kaldım.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen VIII, 8491)] anlamı dışında, şu anlamda da kullanılmaktadır:

“[*] *tar*: Bir amaç çevresinde toplanmış veya aynı amacı güttükleri için bir araya gelmiş olanların tümü: *Ruşçuk yârani. Malta yârani.*” (TDK, TS, 2533).

zemberek (< Far. *zenbürek* زنبورك)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “hayvan sırtında taşınabilen küçük top.” (TDK, TS, 2650) [“Şahın ordusu *zemberek* ateşinden ve top güllerinden korkmadılar.” – Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen V, 3881)], 2. “saatlerin çeşitli parçalarını harekete geçiren bölüm, yay.” (Sohen V, 3881; TDK, TS, 2650; BFTS, 754) anlamları dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Kapılara takılan yaylı kapama düzeneği.

[*] *tar*: Çelik veya pirinçten yapılmış ok.” (TDK, TS, 2650).

zemin (< Far. *zemîn* زمین)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “yeryüzü, dünya.” (TDK, TS, 2650; BFTS, 753), 2. “yer, taban.” (TDK, TS, 2650) [“Onların üzerine uçları *zemine* kadar degen bir keten örtü sermişler.” – Necef Deryâbenderî (Sohen V, 3872)] anlamları dışında, aşağıdaki anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Kumaş, süslü kâğıt, halı, yer muşambası, tablo vb. desenli nesnelere, biçimlerin üzerinde yer aldığı renk: *Zemini mavi bir halı. Zemini beyaz bir basma.*

[*] Temel, dayanak: *Asıl sohbet zemini nadide yemek tarifi, köşk ve bahçe tanzimidir.* – Refik Halit Karay.

[*] Ortam: *1908'den önceki zemin ve zamanı göz önüne almalı.* – Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 2650).

zengin (< Far. sengin سنگين)

Kelime, Farsçada “ağır; sağlam; taştan.” (Sohen V, 4280; BFTS, 836) gibi anlamlara gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Parası, malı çok olan, varlıklı, varısl, varyetli, fakir, yoksul karşıtı: *Hepsini birden istemek / Yersiz / Zamanı var / Biz zengin değiliz.* – Behçet Necatigil.

[*] Yararlı veya kendisinden beklenen, istenilen nitelikleri çok olan: *Zengin bir dil. Zengin bir kitaplık. Zengin bir anlatım.*

[*] Verimli: *Zengin bir doğa.*

[*] Gösterişli: *Zengin bir giysi.*

[*] Çok, bol: *Türk tiyatro tarihi üzerinde çalışanlar için zengin malzeme ihtiva eden metni burada yayınlarken sadece bir iki noktaya işaret etmekle yetineceğim.* – Fahir İz.” (TDK, TS, 2651).

zimba (< Far. zunbe زنبه)

Kelime, Farsçada *zembil* “bir taşıma aracı” (Sohen V, 3882) şeklinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] Delgeç.

[*] Delgeçle açılan delik.” (TDK, TS, 2654-2655).

zırh (< Far. zirih زره)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçadaki “savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi.” (TDK, TS, 2656) [Bedenlerine *zırh* ve cevşen geçiren atlılar, öne doğru yürüdüler.” – Cemâlzâde (Sohen V, 3853)] anlamı dışında, şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Savaş gemilerinin veya bazı araçların dışına kaplanılan çelik levha.

[*] Herhangi bir yeri, aracı vb.ni kuvvetlendiren, zararlı etkilerden koruyan özel madde.”

(TDK, TS, 2656).

zıvana (< Far. zubâne زبانه)

Kelime, Farsçada “kapı kilidi; kıvılcım.” (Sohen V, 3822; BFTS, 743) anlamlarında kullanılırken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen şu anlamlara gelmektedir:

“[*] Pipo veya sigara ağızlığının sap bölümü.

[*] Bir kilit dilinin yerleşmesi için açılmış delik.” (TDK, TS, 2657).

zil (< Far. zīr زير)

Kelime, Farsçada “insan sesi; sazın en alttaki ince teli; hüznün verici sesi olan saz; sazdaki yüksek tını.” (Sohen III, 3927; BFTS, 762) gibi anlamlara gelirken Türkiye Türkçesinde aşağıda verilen anlamlarda kullanılmaktadır:

“[*] İşaret vermek, uyarmak, çağırmak için kullanılan ve bir çan ile bu çana vuran bir tokmaktan oluşan, elle veya başka düzenlerle işletilebilen araç.

[*] Birbirine çarparak ses çıkartmak için parmaklara veya tefin kasnağındaki deliklere takılan yuvarlak, metal nesne: “*Gözler kamaştırın şala, meftun eden güle / Her kalbi dolduran zile, her sineden ole!* – Yahya Kemal Beyatlı.” (TDK, TS, 2659).

zincir (< Far. zencir زنجير)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak 1. “birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ.” (TDK, TS, 2660) [“Evin bütün kapı ve pencerelerine, *zincir* ve kilit yapmaları için emir verdi.” Muhammed Ali Cemalzâde (Sohen V, 3884)], 2. “altın veya gümüşten yapılmış takı” (TDK, TS, 2660) [“Müşteri içeri girdiğinde, yüzük ve *zincir* gibi kıymetli olanları, hamamcıya gönderdi.” – Ca’fer Şehrî (Sohen V, 3884)], 3. “hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ” (TDK, TS, 2660) [“Dostun huzurunda ayağın *zincirde* olması, düşmanlar bostanında olmaktan iyidir.” (Sohen V, 3884)] anlamları dışında şu anlamlarda kullanılır:

“[*] Art arda gelen şeylerin oluşturduğu dizi: *Otomobillerin bitmez tükenmez zinciri üzerinden geçiyor.* – Attila İlhan.

[*] Taşıtların kar veya buzda kaymaması için tekerleklerine takılan alet.” (TDK, TS, 2660).

zindan (< Far. zindān زندان)

Kelime, Türkiye Türkçesinde, Farsçayla ortak “hapisane, cezaevi.” (TDK, TS, 2661) [“Böyle iki kararı o iyilikle yapan çaresiz Ebū Reyhān, gönle hilati bağladı ve *zindana* düştü.” – Nizamî Aruzî Semerkāndî (Sohen V, 3887)] anlamı dışında, aşağıda verilen anlamlarda da kullanılmaktadır:

“[*] Çok karanlık ve sıkıntılı yer: *Bir od düştü yanar tatlı özüm / Dünya zindan görünüyor gözüme.* – Karacaoğlan.” (TDK, TS, 2661).

zor (< Far. zūr زور)

Kelimenin Türkiye Türkçesinde, Farsçadaki “baskı, zulüm.” (TDK, TS, 2661) [“Zor (*baskı*) altına girmedir.” (Sohen V, 3905)] anlamı dışında, şu anlamları da vardır:

[*] Sıkıntı veya güçlükle yapılan, kolay karşıtı: *Sabır güzel, faydalı fakat zor şeydir.* – Burhan Felek.

[*] Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık: *Dün gece bütün sinirlerimi bir kâbus işkencesinin zoru altına koyan buhranlı saatler yaşadım.* – Ethem İzzet Benice.

[*] Yüküm, mecburiyet: *Artık kızının evinde kalışının zordan olduğunu biliyordum.* – Necati Cumalı.

[*] ‘Yapamazsın’ anlamında kullanılan bir söz.” (TDK, TS, 2663).

zorba (< zūrbāz زورباز)

Kelime, Farsçada “kuvvetli, güçlü; güç gösterisi yapan.” (www.vajehyab.com/?q=%D8%B2%D9%88%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D8%B2&d=en) anlamlarındayken Türkiye Türkçesinde aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır:

[*] Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), despot, diktatör.” (TDK, TS, 2664).

Sonuç

Türkler çok eski dönemlerden beri ticari ve kültürel ilişki içinde oldukları Farslarla kelime alışverişi içinde olmuşlardır. Özellikle Selçuklular zamanında resmî dil ve edebiyat dili olan Farsçadan Türkçeye pek çok kelime girmiş, bu kelime akışı Osmanlı döneminde de artarak devam etmiştir. Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimelerin incelendiği bu çalışmada, Farsçadan alınan kelimelerin sadece fonetik açıdan değil semantik bakımdan da değiştiği, Türklerin Farslardan aldıkları kelimelere, kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeni anlam incelikleri kattığı görülmüştür.

Türkiye Türkçesinde Farsça kökenli olduğu tespit edilen 327 kelimenin 90’ında anlam değişmesi meydana gelmişken 237’sinin anlamı, Farsçadaki anlam/anlamlarla örtüşmektedir. Anlamı değişmiş olan 90 kelimenin 46’sı, Farsçadaki anlam/anlamlarını korumakla birlikte, Türkçede yeni anlam/anlamlar kazanmışken (*aferin, can, cömert, çeşni* vb.) 44’ü, Farsçadaki anlam/anlamlarından koparak başka anlama/anlamlara geçmiştir (*çarşı, çile, destek, erişte, hemşire, küspe, serüven, zengin* vb.).

Anlam değişmelerinde, deyim aktarmasının bir türü olarak görülen doğadan insana aktarmalar (*armut* kelimesinin “çok bön, aptal” anlamında kullanılması vb.), insandan doğaya aktarmalar (*çene* kelimesinin “mengene, kerpeten vb. araçların eşyayı sıkıştırıran karşılıklı iki parçasından her biri” anlamında kullanılması vb.), ad aktarmaları (*köy* sözcüğünün “köy halkı” anlamında kullanılması, *ambar* sözcüğünün “tahılın çok üretildiği bölge” için kullanılması gibi), argo oluşumlar (*camekân* kelimesinin “gözlük”, *ayna* kelimesinin “iyi durumda olan iş” için kullanılması vb.), terim oluşturma

çabası (*kök* kelimesinin müzikte “sazı kurmaya yarayan burgu”, *mekik* kelimesinin gök biliminde “uzay gemisi” anlamında kullanılması vb.), mecaz anlam (*çorba* kelimesini “içinden çıkılması zor durum”, *kör* kelimesinin “olguları sezme ve kavrama yetisi, dikkati olmayan” anlamında kullanılması vb.), yan anlam (*lale* kelimesinin “ağır hapis mahkûmlarının boynuna geçirilen demir halka”, *kemer* kelimesinin “giysilerin bele gelen bölümü” ve “tümsekli yer” için kullanılması vb.) bağlantıları etkili olmuştur. Bunların dışında bazı kelimelerin Farsçada fiilken Türkiye Türkçesinde isim, sıfat olarak kullanımı (Farsçadaki “tatmak, hissetmek” anlamındaki *çeşiden* fiilinin Türkiye Türkçesinde *çeşit* şeklinde isim ve sıfat olarak kullanılması gibi) ya da Farsçada bağımsız olarak kullanılan iki kelime ya da yapının birleştirilerek yeni bir anlamı karşılamak üzere kullanılması (edat+kelime yapısındaki *berduş* kelimesinin Türkiye Türkçesinde “başiboş, serseri”, *çep* “sol” ve *râst* “sağ” şeklindeki iki ayrı kelimenin birleştirilerek *çapraz* şeklinde Türkiye Türkçesinde “eğik olarak birbiriyle kesişen” anlamında müstakil bir kelime olarak kullanılması vb.) gibi nedenler de bu anlam zenginliğinde etkili olmuştur.

Anlam değişmeleri, kendi içinde birtakım anlam olaylarını da beraberinde getirmiştir: Farsçada “canlı” anlamına gelen *canavar* kelimesinin Türkiye Türkçesinde “yabani, yırtıcı hayvan”, “ikram, hediye” anlamına gelen *peşkeş* kelimesinin “yaranmak için uygunsuz olarak verilen şey”, “ileri gelen, peygamber” anlamlarındaki *mehter* kelimesinin “çadırlara bakan uşak” anlamında kullanılması, *anlam kötüleşmesi*; “koru, koruluk, orman” anlamındaki *meşe* kelimesinin “bir orman ağacı” anlamında kullanılması, *anlam daralması*; “övme, takdir, beğenme” ifade eden *aferin* sözcüğünün “öğrenciye verilen beğenme, takdir kâğıdı”, “sert, saydam ve çabuk kırılır cisim” anlamındaki *cam* kelimesinin “pencere”, *camekân* kelimesinin “camlı bölme” anlamı dışında “limonluk” anlamında kullanılması, birer *anlam genişlemesi* örnekleridir.

Neticede bu anlam olayları, bütün dillerde görülebilen ve zaman içinde meydana gelen gelişmelerdir. Bunları dilin bir zenginliği olarak değerlendirmek ve meseleye bu açıdan bakmak gerekir.

KISALTMALAR

ask.	askerlik	mat.	matematik
BFTS	Büyük Farsça Türkçe Sözlük	mdn.	madencilik
bit. b.	bitki bilimi	mim.	mimarlık
den.	denizcilik	müz.	müzik
dil b.	dil bilimi	Sohen	Ferheng-i Bozorg-i Sohen
din b.	din bilgisi	sp.	spor
Far.	Farsça	TDK	Türk Dil Kurumu
fiz.	fizik	tek.	teknik
gök b.	gök bilimi	tkz.	teklifsiz konuşma
hay. b.	hayvan bilimi	TS	Türkçe Sözlük
hlk.	halk ağzı		

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim (I-III)*-, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Doerfer, Gerhard, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, I-IV, Wiesbaden (I, 1963; II, 1965; III, 1967; IV, 1975).
- Durmuş, Oğuzhan, “Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, (2004), s. 1-21.
- Dursunoğlu, Halit, “Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIII/I, (2009), s. 131-142.
- Eker, Süer, “Orhon Yazıtları: İran Dilleri İle İlk Temaslar ve Benzer Birkaç Öge Üzerine”, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 yıl sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, 26-29 Mayıs 2010*, ed. Ülkü Çelik Şavk, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 321-332.
- Enveri, Hasan, *Ferheng-i Bozorg-i Sohen (I-VIII)*, Sohen Yayınları, Tahran 2002.
- Gülensoy, Tuncer, “Yaşayan Farsça ve Arapçadaki Türkçe Kelimeler Üzerinde Notlar”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi TDED*, XXI, (1975), s. 127-157.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Karaağaç, Günay, *Dil Tarih ve İnsan*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.
- Maleki, Elnaz, “Türk Kültür ve Dilinin Fars Kültür ve Diliyle Etkileşimi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar*, XVII/III, (2016), s. 129-149.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 11. baskı, Ankara 2011.

Elektronik Kaynak

<http://www.vajehyab.com> [Erişim tarihi: 01.10.2019].